

บทที่ 2

ความเป็นมาและพัฒนาการความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างหญิงชายในพื้นที่ศึกษา

กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง (Karen) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในตระกูลทิเบต-พม่า (Tibeto - Burma Ethnological) (เพียงจิต, 2535 : 1 และ Chumpol, 1993 : 20) อาศัยอยู่บริเวณหุบเขาด้านตะวันออกของประเทศพม่า และบริเวณภูเขาตามจังหวัดต่างๆ ทางด้านตะวันตกของประเทศไทย มาแต่ราวศตวรรษที่ 13 แล้ว (Keyes, 1979 : 31) สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเหล่านี้ สามารถแบ่งออกเป็นสี่กลุ่มย่อย (sub-cultural group) อันได้แก่ 1 กะเหรี่ยงสะกอ (Sgaw) 2 กะเหรี่ยงปว (Pwo) 3 ตองสู (Taungthu - ซึ่งเรียกตัวเองว่า Pa-O หรือ พาโอ) และ 4 คะยา (Kayah หรือที่ชาวพม่าเรียกพวกเขาว่า Karenni ซึ่งหมายถึง กะเหรี่ยงแดง) (Matisoff, 1983 : 72-73 และ Hinton, 1969 : 1 อ้างใน Chumpol, 1993 : 20) การแบ่งกลุ่มย่อยในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงนี้ เป็นการแบ่งตามภาษาพูดเป็นหลัก โดยนักภาษาศาสตร์จัดให้ภาษากะเหรี่ยง (Karenic) อยู่ในกลุ่มของทิเบต - กะเหรี่ยง (Tibeto - Karen) อันถือเป็นกลุ่มย่อยกลุ่มหนึ่งของจีน - ทิเบต (Sino - Tibetan) ซึ่งถือเป็นกลุ่มภาษาหนึ่งในสามกลุ่มใหญ่ ที่ปรากฏในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Matisoff, 1983 : 65) อย่างไรก็ตาม นอกจากภาษาที่แตกต่างกันแล้ว เครื่องแต่งกายที่แตกต่างกันบ้างในแต่ละกลุ่มย่อย ก็นับเป็นสัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมอีกอย่างหนึ่งในการแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

เช่นเดียวกับกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ชาวกะเหรี่ยงจำเป็นต้องอพยพย้ายถิ่นฐานไปตามพื้นที่ต่างๆ เพื่อดำรงชีวิตอยู่ได้ในสภาพแวดล้อมและสถานการณ์วิกฤตที่ต้องเผชิญ ชาวกะเหรี่ยงมีประวัติศาสตร์การอพยพย้ายถิ่นฐานมาจากหุบเขาด้านทิศตะวันออกของประเทศพม่า ก่อนที่จะมาตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ตามจังหวัดต่างๆ ทางภาคเหนือ เลาะเรื่อยตามแนวพรมแดนไทย-พม่าทางด้านทิศตะวันตกของประเทศไทย ปัจจุบันมีชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดแพร่ จังหวัดสุโขทัย จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดตาก จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดราชบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดอุทัยธานี รวมจำนวนประชากรชาวกะเหรี่ยงทั้งหมดประมาณ 392,295 คน (สามแสนเก้าหมื่นสองพันสองร้อยเก้าสิบห้า) คิดเป็นจำนวน ร้อยละ 46.80 ของจำนวนชาวเขาทั้งหมดในประเทศไทย ซึ่งมีอยู่ราว 752,728 คน (เจ็ดแสนห้าหมื่นสองพันเจ็ดร้อยยี่สิบแปด)¹ จึงนับว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวน

¹ ตัวเลขของประชากรชาวกะเหรี่ยงและประชากรชาวเขาในประเทศไทยนี้ อ้างมาจากข้อมูลของ ฝ่ายบริการและเผยแพร่ สถาบันวิจัยชาวเขา ซึ่งรวบรวมมาจากฐานข้อมูลของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม เผยแพร่เมื่อ 1 ตุลาคม 2541

ประชากรมากที่สุดชาติพันธุ์หนึ่ง ในบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่มีถิ่นฐานการอาศัยอยู่ในบริเวณชายแดนของประเทศไทย

ผู้เขียนเลือกศึกษากลุ่มกะเหรี่ยงสะกอ ซึ่งเป็นกลุ่มย่อยกลุ่มหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงดังกล่าวมาแล้วข้างต้น อย่างไรก็ตาม คำว่า 'กะเหรี่ยงสะกอ' (Sgaw Karen) คือภาษาที่ทางราชการไทยและนักวิชาการทั้งไทยและต่างชาติใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มนี้ ในขณะที่ คนไทยท้องถิ่นทางภาคเหนือ (คนเมือง) เรียกพวกเขาว่า 'ยางขาว' แต่พวกเขากลับเรียกตัวเองในภาษาของพวกเขาว่า 'ปกากะญอ' (Pgaw K' Nyau) ซึ่งมีความหมายว่า 'คน' (ปกาก แปลว่ากลุ่มคนมากๆ และ เกอะญอ แปลว่าเรียบง่ายธรรมดา แต่เมื่อรวมคำทั้งสองเป็นคำประสมว่า 'ปกากะญอ' จะแปลว่าคน) ดังนั้น ในงานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ ผู้เขียนจึงขอใช้คำเรียกแทนพวกเขา ตามที่พวกเขาเรียกตัวเองว่า 'ปกากะญอ' เช่นกัน

ในบทนี้ เป็นการพยายามทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์หญิงชายในการผลิตของชุมชนปกากะญอภายใต้บริบททางสังคม-วัฒนธรรมของหมู่บ้าน *เมอท่า* ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษา หมู่บ้านแห่งนี้มีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา สามารถแบ่งช่วงเวลาหลักๆ ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญขึ้นภายในชุมชนออกเป็น สาม ยุคด้วยกัน ได้แก่

1.) **ยุคก่อตั้งหมู่บ้าน** (ช่วงปี พ.ศ. 2400-2480) เป็นการพรรณาดังบริบทสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชาวปกากะญอในพื้นที่ศึกษา ตั้งแต่แรกเริ่มอพยพย้ายถิ่นที่อยู่มาสร้างบ้านแปงเมืองอยู่ในอาณาบริเวณลุ่มน้ำแห่งนี้ โดยมองผ่านเรื่องราวทางประวัติศาสตร์บอกเล่าเกี่ยวกับการตั้งหมู่บ้าน ซึ่งจะสะท้อนถึงอุดมการณ์ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ และวิถีชีวิตดั้งเดิมในการอยู่อาศัยร่วมกับธรรมชาติอย่างสันติ

2.) **ยุครับคริสต์ศาสนา** (ราว พ.ศ. 2481-2520) อธิบายถึงการปรับตัวของชาวบ้านต่อปัจจัยภายนอกที่รุกคืบเข้าไปในชุมชน จนก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมของพวกเขา ปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลอย่างมากภายในขณะนั้น ได้แก่ การเผยแพร่ศาสนาของมิชชันนารีตะวันตก และโครงการพัฒนาต่างๆ ในขณะที่ศาสนาคริสต์ที่เข้าไปในชุมชน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต ส่วนโครงการพัฒนานั้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตาม ทั้งสองปัจจัยหลักส่งผลโดยตรงต่อวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เริ่มมองเห็นสัญญาณบางอย่าง ซึ่งเป็นพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์หญิงชาย และ

3.) **ยุคการผลิตเชิงพาณิชย์** (ตั้งแต่ พ.ศ. 2521 จนถึงปัจจุบัน) เป็นการอธิบายถึงการปรับตัวของชาวบ้าน ที่ก้าวเข้าสู่กระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์อย่างเต็มรูปแบบ ส่งผลให้วิถีการผลิตในแบบดั้งเดิมสูญหายไป นอกจากนี้ การศึกษาสมัยใหม่ ลัทธิบริโภคนิยม ตลอดจนความทันสมัยของเมืองภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเต็มรูปแบบของสังคมไทย ยังได้แผ่อิทธิพลสู่หมู่บ้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นผลให้ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนปรับเปลี่ยนไปตามบริบทสังคมใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์หญิงชาย

การทำความเข้าใจ 'พัฒนาการของความสัมพันธ์หญิงชายในเชิงประวัติศาสตร์' ของชุมชนในลักษณะนี้ จะทำให้เห็นว่า นอกจากชุมชนจะมีศักยภาพในการปรับตัวต่อปัจจัยภายนอกที่เข้าไปมีอิทธิพลภายในชุมชนแล้ว สมาชิกในทุกส่วนของชุมชนก็พยายามที่จะทำความเข้าใจ ให้ความหมาย และตีความต่อบริบทสังคม-วัฒนธรรมใหม่ด้วยเช่นกัน เพื่อให้เป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนบทบาทฐานะ วิถีชีวิต ฯลฯ ให้สอดคล้องกับบริบทสังคมใหม่ที่เกิดขึ้น

ยุคก่อตั้งหมู่บ้าน (พ.ศ. 2400-2480)

อาพี อาพือ² (คนเฒ่าคนแก่) ในหมู่บ้าน เล่าถึงเรื่องราวเมื่อครั้งเริ่มก่อตั้งหมู่บ้านในพื้นที่บริเวณนี้ให้ฟังว่า

"...ต้นตระกูลของพวกเรา และชาวปกากะญอในหมู่บ้านบริเวณนี้ ล้วนอพยพมาจาก อ.ขุนยวม จ. แม่ฮ่องสอนทั้งสิ้น เริ่มต้นจากชายหนุ่มปกากะญอคนหนึ่ง จากหมู่บ้าน อู ค้อ คี ที่ขุนยวม ได้เดินทางมารับจ้างทำงานกับบริษัทตัดไม้ในเชียงใหม่สมัยนั้น... และตัดสินใจตั้งหลักแหล่งอยู่อาศัยในเชียงใหม่เสียเลย เวลาต่อมา พี่น้องที่หมู่บ้านเดิมก็โยกย้ายติดตามมาบ้าง มีลูกมีหลานเพิ่มขึ้นบ้าง ที่สุด บริเวณนี้จึงได้กลายมาเป็นหมู่บ้านปกากะญอที่เป็นพี่น้องกันทั้งหมดอย่างในปัจจุบัน..."

บริบทสังคม-วัฒนธรรม

จากการถ่ายทอดเรื่องราวในยุคก่อตั้งหมู่บ้านของคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนทั้งหลาย ที่มักย้อนกลับไปเริ่มต้นถึงการเดินทางออกจากหมู่บ้าน เพื่อแสวงหาประสบการณ์และหาเงินสำหรับใช้ซื้อเกลือและข้าวส่งให้บ้านยามแล้ง ดังเช่นลูกผู้ชายชาวปกากะญอทุกๆ ไป โดยไปเป็นแรงงานรับจ้างให้กับบริษัททำไม้จากต่างประเทศในช่วงเวลานั้น สอดคล้องกับการศึกษาหลายชิ้นที่กล่าวถึงบริบททางสังคมของเมืองเชียงใหม่ ภายใต้การลงทุนด้านกิจการทำไม้ของบริษัทต่างประเทศ ซึ่งพบว่าในราว ปี พ.ศ. 2406-2407 หรือเมื่อหนึ่งร้อยสามสิบกว่าปีมาแล้ว ในขณะที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นเมืองประเทศราชของกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ 'เจ้าผู้ครองนคร' มีอำนาจอย่างอิสระในการปกครองเมืองของตนเอง ได้เริ่มทำสัญญาให้บริษัททำไม้แปรรูปของชาวอังกฤษเช่าพื้นที่ป่า เพื่อขยายกิจการทำไม้แปรรูปจากประเทศพม่ามาสู่ประเทศไทยตอนบน (พรพรรณ, 2517 : 90 ; วรรณสิทธิ์, 2520 : 123 และสร้อยดี, 2529 : 187-

² อาพี เป็นคำที่ปกากะญอใช้เรียก ย่า หรือ ยาย ในขณะที่อาพือ เป็นคำเรียก ปู่ หรือ ตา ทั้งนี้ ไม่เพียงแต่จะใช้เรียก ผู้ที่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดเป็น ปู่-ย่า ตา-ยาย เท่านั้น หากสามารถนำไปใช้เรียกคนเฒ่าคนแก่คนอื่นๆ ในหมู่บ้าน ผู้มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกับ ปู่-ย่า ตา-ยาย ได้เช่นกัน อาพี อาพือ จึงมีความหมายรวมว่า 'คนเฒ่าคนแก่' ด้วย

190) ก่อนที่ในเวลาต่อมารัฐบาลไทยทางกรุงเทพฯ ได้เปลี่ยนแปลงนโยบายการควบคุมเมืองประเทศราช โดยรวมศูนย์อำนาจในการปกครองเข้าสู่ส่วนกลาง (centralization) ทำให้บริษัททำไม้ต่างๆ จากต่างประเทศเหล่านี้ จำเป็นต้องยกเลิกสัญญา กับ 'เจ้าผู้ครองนคร' เดิม เพื่อไปขอสัมปทานไม้กับทางกรมป่าไม้³ แทน

ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ ปลาย้อ (2529) อธิบายว่า ระบบเศรษฐกิจภาคเหนือของไทย ยังคงเป็นการผลิตเพื่อยังชีพภายใต้ระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของเป็นหลัก ในระบบจึงค่อนข้างขาดแคลนเงินตราและไม่มีแรงงานอิสระ อย่างไรก็ตาม เมื่อบริษัททำไม้ของชาวต่างประเทศเข้าไปมีอิทธิพลและผลักดันให้เกิดการลงทุนในลักษณะของการทำไม้เพื่อส่งออก และสนองความต้องการของตลาดโลกนั้น จึงทำให้เกิดการจ้างงานขึ้นมากมายและมีเงินตราในรูปของเงินรูปีมาหมุนเวียนลงทุน (ปลาย้อ, 2529 : 17) มีแรงงานรับจ้างเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แรงงานที่ชำนาญการด้านป่าไม้โดยเฉพาะ ดังนั้น นอกเหนือจากแรงงานพม่าและขมุจากหลวงพระบางแล้ว แรงงานที่เป็นกำลังสำคัญในการทำป่าไม้ให้กับบริษัททำไม้ในสมัยนั้นก็คือ ชาวพื้นเมืองในท้องถิ่น ซึ่งมีความเชี่ยวชาญในการตัดไม้ อีกทั้งยังมีช่างในครอบครองสำหรับการลากซุงด้วย อันได้แก่ เจียว (ไทยใหญ่) และชาวปกากะญอบางส่วนนั่นเอง

ในเวลาต่อมา ด้วยความคุ้นเคยกับภูมิอากาศในจังหวัดเชียงใหม่ หลังจากอาศัยอยู่มาหลายปี ประกอบกับความหนาแน่นของประชากรในชุมชนปกากะญอที่หมู่บ้านเดิมในแม่ฮ่องสอน ทำให้ชาวปกากะญอ ผู้เป็นแรงงานรับจ้างกับบริษัททำไม้ดังกล่าวจำนวนหนึ่ง (ประกอบด้วย 3 ครัวเรือน ประมาณ 15 คน) ตัดสินใจมาตั้งหลักแหล่งบนภูสูงแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ ในบริเวณที่เรียกเป็นภาษาปกากะญอว่า 'ลุ่มน้ำ เอมโกด๊ะ' มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบบริเวณหุบเขา พื้นที่ลาดตามไหล่เขาไม่ชันนักเหมาะแก่การปลูกพืชไร่และทำไร่ข้าว มีน้ำฝนตกต้องตามฤดูกาล และมีลำห้วยหลายสายไว้ใช้ในยามแล้งอีกด้วย

บ้านตามแบบปกากะญอ ที่มีลักษณะเป็นไม้ไผ่ยกพื้นสูงกว่าเมตร ให้พอสำหรับเลี้ยงหมู และไก่หรือให้วัวควายอาศัยพักนอนยามค่ำคืน สำหรับเก็บพื้นสำรองไว้ใช้ในฤดูหนาว และสำหรับ

³ กรมป่าไม้ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2439 ในสมัยนั้นจะสังกัดกระทรวงมหาดไทย ขึ้นตรงต่อรัฐบาลไทย กรุงเทพฯ ซึ่งมีเจ้ากรมป่าไม้ (the chief conservator of forest) คนแรกคือ มิสเตอร์เฮซ สเลด (Mr. H. Slade) ก่อนจะเปลี่ยนเป็นตำแหน่ง 'อธิบดีกรมป่าไม้' ในปี พ.ศ. 2467 หลังจากการก่อตั้งกรมป่าไม้ได้หนึ่งปี ในปี พ.ศ. 2440 มีการออก 'พระราชบัญญัติว่าด้วยการป่าไม้' ที่บังคับให้ผู้ขอสัมปทานการทำไม้ทั้งหมด ต้องทำสัญญากับกรมป่าไม้โดยตรง เพื่อรับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ทำสัญญาวิธีไฟเสียก่อน จึงจะทำการตัดไม้แปรรูปได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย การขอทำสัญญาวิธีไฟเพื่อเข้าพื้นที่ทำป่าไม้กับเจ้าผู้ครองนครประเทศราชแต่เดิมจึงหมดความหมาย ต้องมีการติดต่อทำสัญญาเพื่อสัมปทานไม้ขึ้นใหม่กับกรมป่าไม้ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการป่าไม้ฉบับดังกล่าว (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมในพรพรด., 2517 และ วรรณชสิทธิ์, 2520)

ผู้เป็นเจ้าของบ้านเดินผ่านหรือใช้นั่งทำงานยามร้อนแดดตอนกลางวัน ขนาดไม่ใหญ่มากเพียงพอสำหรับ พ่อ-แม่และลูกๆ เท่านั้น หลังคามุงด้วยหญ้าคาหรือตองติงที่จักสานกันเอง โดยแรงงานแม่บ้าน เริ่มปรากฏให้เห็นในบริเวณลุ่มน้ำ เอมโก๊ะ ในปี พ.ศ. 2413 เป็นครั้งแรก และค่อยๆ ปรากฏให้เห็นอย่าง ชินตามากขึ้นในบริเวณใกล้เคียง ปัจจุบัน หมู่บ้านชาวปกากะญอในพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำ เอมโก๊ะ นี้ ขึ้นตรงต่อเขตการปกครองของอำเภอแม่วาง ในจังหวัดเชียงใหม่

การก่อตั้งหมู่บ้านในครั้งนั้น พวกเขาได้ประกอบพิธีกรรมตามธรรมเนียมปฏิบัติของชาว ปกากะญอดั้งเดิม ที่เรียกว่า 'พิธีไหว้ ที เกอะจ๋า กอ เกอะจ๋า' ⁴ ซึ่งผู้เขียนขอเรียกอย่างง่าย ๆ ว่า 'พิธีไหว้เจ้าที่เจ้าทาง' สำหรับติดต่อกับสิ่งเหนือธรรมชาติผู้เป็นเจ้าของสรรพสิ่ง เพื่อแสดงความเคารพ ขออนุญาตสร้างที่อยู่อาศัยในการก่อตั้งหมู่บ้านใหม่ ขอความคุ้มครองให้พืชพันธุ์อุดมสมบูรณ์ รวมทั้ง ขอขมาลาโทษที่ได้ทำผิดต่อธรรมชาติ พุดคำหยาบ หรือประพฤติไม่เหมาะสมตามข้อห้ามของปกากะญออีกด้วย (Yoshimatsu, 1989 : 34) โดยจะประกอบพิธีภายใต้การนำของชายหนุ่มที่เป็นผู้นำในการ ก่อตั้งหมู่บ้าน ซึ่งในเวลาต่อมา เขาได้รับการสถาปนาจากชาวบ้านคนอื่นๆ ที่ร่วมกันตั้งหมู่บ้าน ให้เป็นผู้ดำรงตำแหน่ง ฮี โห้ หรือ 'หัวหน้าหมู่บ้าน' ของหมู่บ้านนั้นนั่นเอง

'พิธีไหว้เจ้าที่เจ้าทาง' เพื่อก่อตั้งหมู่บ้าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์และความเชื่อของ ชาวปกากะญอดั้งเดิมที่ว่า ทุกสรรพสิ่งในโลกล้วนมี 'เจ้าของ' ครอบครองและดูแลอยู่ทั้งสิ้น เช่น มือ โห้ เกอะจ๋า (เจ้าฟ้า) ฮ้อ โห้ เกอะจ๋า (เจ้าดิน) เกือะ เจอ เกอะจ๋า (เจ้าดอย) ปก่า เกอะจ๋า (เจ้าป่า) หรือ ที เกอะจ๋า (เจ้าลำห้วย) โดยพวกเขาเชื่อว่า อาณาบริเวณที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน มีความสัมพันธ์ กับสภาพแวดล้อม ต้นน้ำลำธาร ภูเขาที่ล้อมรอบบริเวณชุมชนที่พวกเขาอยู่ ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน ในการเรียกชื่อหมู่บ้านของพวกเขาเอง เช่น หมู่บ้าน ชะ ปู คี (บ้านห้วยชะปู) ในงานศึกษาของ Yoshi- matsu (1989) หรือพื้นที่บริเวณที่เรียกว่านา โล ท่า (สบน้ำแม่กลาง) ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาของ Mischung (1980) และหมู่บ้าน เอม ท่า ที่แปลว่า 'สบห้วย เอม' ในงานศึกษาชิ้นนี้ เป็นต้น

สำหรับความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างชาวปกากะญอกับ 'เจ้าที่เจ้าทาง' นั้น Mischung (1980 : 117) ได้อธิบายไว้อย่างชัดเจนในงานเขียนของเธอว่า

⁴ ตามหลักภาษาปกากะญอแล้ว ที แปลว่า น้ำ และ กอ แปลว่า โลกหรือแผ่นดิน หากแต่ ที กอ เป็นคำประสมซึ่ง แปลว่า อาณาบริเวณ ขอบเขต / เกอะจ๋า แปลว่า เจ้าของหรือสิ่งเหนือธรรมชาติผู้เป็นเจ้าของสรรพสิ่ง มักใช้ในความ- หมายที่ดี จึงหมายถึงพระเจ้า วิญญาณบรรพชนหรือวิญญาณอื่นที่ปรารถนาดีต่อมนุษย์ ดังนั้นที เกอะจ๋า กอ เกอะจ๋า ในที่นี้ จึงมีความหมายตามภาษาปกากะญอว่า 'วิญญาณผู้ดูแลอาณาบริเวณที่จะใช้เป็นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกิน' ซึ่งมีความหมายคล้ายคลึงกับความเชื่อเรื่อง 'เจ้าที่' ในวัฒนธรรมไทยนั่นเอง ทั้งนี้ Mischung (1980 : 111) ให้ความ- หมายว่า 'The Lord of the Water and Land' ในขณะที่ Yoshimatsu (1989 : 218-222) ให้ว่า 'Reginal Owner' ในงาน- ชิ้นนี้ ผู้เขียนขอใช้คำว่า 'เจ้าที่เจ้าทาง' เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น

'...ชาวปกากะญอจะสังเกตความสัมพันธ์ของพวกเขา กับ ที่ เกอะจำ กอ เกอะจำ จากภาพปรากฏของสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ถ้า เกอะจำ รู้สึกพึงพอใจใน พฤติกรรมที่เคารพนอบน้อมต่อพื้นที่ทำกิน พิษพันธุ์ธัญญาหารจะอุดมสมบูรณ์ และฝูงสัตว์ที่เลี้ยงไว้แพร่พันธุ์อย่างรวดเร็ว หากในทางตรงกันข้าม ความโกรธของ เกอะจำ ต่อพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องของชาวปกากะญอ จะทำให้เกิดวิกฤตการณ์ที่ ทำให้พิษพันธุ์เสียหาย มีโรคระบาด และพายุรุนแรง บางครั้ง เกอะจำ ก็ปรากฏ ภายใต้อาณาของเสือใหญ่ และฆ่าสัตว์เลี้ยงของปกากะญอผู้กระทำผิดนั้น...'

ด้วยปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของชาว ปกากะญอ และการประกอบพิธีกรรมอย่างมีอาภิวเสธได้ ทำให้ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติของ พวกเขา ได้รับการตอกย้ำซ้ำแล้วซ้ำเล่าเสมอมา

พิธีกรรมไหว้เจ้าที่เจ้าทางดังกล่าว เป็นพิธีกรรมในระดับชุมชนของชาวปกากะญอ ซึ่งจะ จำกัดผู้เข้าร่วมเฉพาะ 'ผู้ใหญ่ผู้ชาย' ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว (หรือผู้เป็นสามี) ของครอบครัวที่จะร่วม ตั้งหมูบ้านและปวารณาตนอยู่ภายใต้เจ้าที่เจ้าทางองค์เดียวกัน และ 'พ่อเฒ่าอาวโส' ผู้เป็นที่เคารพ ยกย่อง และมีความรู้ในประสบการณ์เกี่ยวกับโลกที่มองไม่เห็นของสิ่งเหนือธรรมชาติตามความเชื่อนั้น เพื่อทำหน้าที่สวดมนต์ถ้อยคำขอต่อเจ้าที่เจ้าทาง (Yoshimatsu, 1989 : 35) ทั้งนี้ จะทำพิธีนี้ได้ภายใต้การ นำของ 'หัวหน้าหมู่บ้าน' หรือ ฮี โช เท่านั้น

ในงานศึกษาหลายชิ้น (Mischung, 1980 ; Yoshimatsu, 1989 ; Hayami, 1992 และ Chumpol, 1992) อธิบายว่า 'หัวหน้าหมู่บ้าน' (ฮี โช) นี้ นอกจากจะเป็นบุคคลที่มีอาวุโสที่สุดในสายตระกูลของ เขาเองแล้ว ยังต้องเป็นผู้ที่มีพรสวรรค์พิเศษ ลักษณะคล้ายกับผู้ที่ได้รับการเลือกสรรให้มีอำนาจในการ ติดต่อกับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยตรงด้วย (Mischung, 1989 : 30) ดังนั้น นอกจากเขามีหน้าที่เป็น 'ผู้นำ' ของหมู่บ้าน ตามประเพณีปกากะญอดั้งเดิม เช่น เป็นผู้นำในพิธีไหว้เจ้าที่เจ้าทาง และอื่นๆ แล้ว เขา ยังได้รับมอบหน้าที่ให้ถือเสมือนหนึ่งเป็น 'คนแรก' ของการกระทำใดๆ ในหมู่บ้านอีกด้วย เช่น เป็น บุคคลแรกที่ย้ายเข้าไปในสถานที่ตั้งของหมู่บ้านใหม่ เป็นผู้ลงมือทำการผลิตก่อนคนอื่น ตั้งแต่เลือกพื้นที่ ที่ทำไร่คนแรก ลงมือถางไร่ก่อนชาวบ้าน ปลูกก่อนและเก็บเกี่ยวผลผลิตก่อน เป็นผู้ที่ชาวบ้านต้องมา ผูกมือคนแรก (ครอบครัวแรก) ของหมู่บ้านในพิธีผูกข้อมือปีใหม่ เป็นคนแรกที่ได้ดื่มเหล้าและกินไก่ ของคู่แต่งงานในพิธีแต่งงาน และเป็นคนแรกที่ชาวบ้านนึกถึงเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจ เป็นต้น (Mischung, 1980 : 31-33 ; Yoshimatsu, 1989 : 50-53 และ Hayami, 1992 : 231)

จะเห็นว่า ชาวปกากะญอให้ความสำคัญกับหัวหน้าหมู่บ้าน เสมือนว่าหมู่บ้านจะขาดซึ่ง ผู้นำเสียมิได้ การสืบทอดตำแหน่งของหัวหน้าหมู่บ้าน จะเป็นไปได้เมื่อหัวหน้าหมู่บ้านคนเดิมเสียชีวิต โดยผู้ที่สืบทอดตำแหน่งต่อมักเป็น 'ลูกชาย' (Chumpol, 1992 : 27) หรือผู้ที่เป็น น้อง หลาน และญาติ ที่นับความสัมพันธ์ผ่านทางสายตระกูลผู้ชาย (patrilineality) ของหัวหน้าหมู่บ้านคนก่อนนั่นเอง นอกจาก

นี้ ในกรณีที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นภายในชุมชน และชาวบ้านบางครัวเรือนไม่ต้องการจะอาศัยอยู่ภายใต้การนำของหัวหน้าหมู่บ้านคนเดิมแล้ว พวกเขาสามารถโยกย้ายที่อยู่อาศัย ออกไปจากหมู่บ้านเดิม เพื่อไปขออาศัยอยู่ในหมู่บ้านใหม่ที่พึงพอใจกว่า หรืออาจจะก่อตั้งหมู่บ้านขึ้นมาเอง โดยให้ผู้ชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัว ทำการประกอบพิธีไหว้เจ้าที่เจ้าทาง และสถาปนาตัวเองขึ้นเป็นหัวหน้าหมู่บ้านใหม่ก็ได้ (Yoshimatsu, 1989 : 52-53) หมู่บ้านปกากะญอในสมัยนั้น จึงมีลักษณะเป็นหมู่บ้านเล็กๆ (ประกอบด้วยประชากร 5-10 ครัวเรือน) ตั้งกระจายอยู่ทั่วไปบนดอยสูง เป็นเช่นเดียวกับที่คนเผ่าคนแก่ (อาพี อาฟือ) เล่าให้ฟังว่า " ตั้งแต่อพยพมาอยู่อาศัยในบริเวณลุ่มน้ำ เมือโก๊ะ นี้ มีการอพยพย้ายสถานที่ตั้งหมู่บ้านครั้งใหญ่ๆ ประมาณ 5 ครั้งทีเดียว ด้วยสาเหตุต่างๆ กัน ได้แก่ หัวหน้าหมู่บ้านเสียชีวิตเกิดความขัดแย้งและทะเลาะกันในหมู่บ้าน และเกิดเหตุอาเพศร้ายแรง ซึ่งตามความเชื่อของพวกเรา ปกากะญอแล้ว จะไม่สามารถอยู่อาศัยในอาณาบริเวณที่เกิดเหตุร้ายนั้นได้อีก เช่น เกิดโรคระบาดร้ายแรงจนชาวบ้านเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก หรือเกิดโจรปล้นฆ่าชาวบ้าน...อย่างไรก็ตาม เมื่อเราย้ายมาอยู่อาศัยในบริเวณหมู่บ้านที่เรียกว่า เมือท่า นี้ พวกเราก็อยู่กันอย่างสงบสุขเรื่อยมา"

บริบททางเศรษฐกิจและการผลิต

ดังกล่าวแล้วในตอนต้นว่า ระบบเศรษฐกิจทางภาคเหนือของประเทศไทยในยุคสมัยนั้น เป็นลักษณะของการผลิตเพื่อยังชีพภายใต้ระบบแลกเปลี่ยนสิ่งของเป็นหลัก แม้จะเริ่มมีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง ก็เป็นเพียงในบางพื้นที่ที่มีการสัมปทานป่าไม้ให้กับบริษัทจากต่างประเทศ ที่นำเงินตราจำนวนมากมาลงทุนจ้างแรงงานอิสระมากมายผลิตไม้แปรรูปสนองความต้องการของตลาดโลกเท่านั้น ทว่า ไกลออกไปจากบริเวณสัมปทานไม้ ในชุมชนของชาวพื้นเมืองโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาวปกากะญอหมู่บ้าน เมือท่า ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ยังมิได้ก้าวกรายเข้าไปในชุมชนแต่ประการใด ดังคำบอกเล่าของคนเผ่าคนแก่ (อาพี อาฟือ) ถึงการทำมาหากินของพวกเขาในสมัยนั้นว่า พวกเขาจะต้องเข้าป่าเก็บหาสมุนไพรมาใช้เป็นยา และหาของป่า เช่น ลูกก้อ และเปลือกโก๋ (สำหรับใช้ทำรูป) นำไปแลกเปลี่ยนเป็นน้ำตาล เกลือ และยาสูบ ที่หมู่บ้านของคนเมือง (คนไทยภาคเหนือ) บริเวณใกล้เคียง ห่างจากหมู่บ้านโดยการเดินลัดเลาะตัดดอยไป ตามทางป่าพร้อมกับแบกตะกร้าใส่ของจนเต็ม ประมาณระยะทาง 8 กิโลเมตร (ซึ่งหมู่บ้านดังกล่าวนี้ ในปัจจุบันสามารถเดินทางโดยรถยนต์ บนถนนลาดยางอย่างดีจากหมู่บ้าน เมือท่า เป็นระยะทางทั้งสิ้น 12 กิโลเมตร)

นอกจากการหาของป่า เพื่อนำไปแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าอื่นๆ ที่ไม่สามารถผลิตได้เองในชุมชนแล้ว ดูเหมือนว่า การปลูกฝิ่น การค้าฝิ่น และการเป็นแรงงานรับจ้างในการผลิตฝิ่น จะเป็นการค้าพาณิชย์ ที่ทำรายได้ให้กับชาวปกากะญอในลุ่มน้ำ เมือโก๊ะ เป็นอย่างดียิ่งด้วย สำหรับการผลิตหลักของชาว เมือท่า ในยุคสมัยนี้ เห็นจะเป็นการทำไร่หมุนเวียนบนไหล่ดอยในแบบดั้งเดิมของชาวปกากะญอ อันหมายถึงการทำไร่ข้าวบนดอยสูง ผสมผสานเข้ากับพันธุ์พืชล้มลุกอื่นๆ ในพื้นที่ไร่ฝิ่นเดียวกัน (ต่าคี่) โดยใช้วิธีโค่นและเผา (slash and burn) ด้วยอุปกรณ์ที่ผลิตได้ในท้องถิ่นและแรงงาน

คนในชุมชนในบริเวณพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง เป็นระยะเวลาหนึ่งฤดูกาลผลิต และย้ายไปทำการผลิตในพื้นที่บริเวณอื่นเมื่อถึงฤดูกาลผลิตปีต่อไป โดยปล่อยให้พื้นที่ไร่ผืนเก่าฟื้นตัว สร้างความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติขึ้นมาเองอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งต้องใช้เวลาประมาณ 6 - 8 ปี จากนั้นจึงหมุนเวียนกลับไปทำไร่ในพื้นที่ผืนแรกอีกครั้ง การทำไร่หมุนเวียนอย่างต่อเนื่องในรูปแบบลักษณะนี้ เรียกว่าการทำไร่ในระยะสั้นแล้วทิ้งให้ป่าฟื้นตัวเป็นระยะเวลายาวนาน (short cultivation - long fallow) (Kunstadter, 1978 อ้างใน ประเสริฐ, 2540 : 62)

ก่อนจะทำไร่หมุนเวียนในฤดูกาลผลิตใด ๆ 'หัวหน้าหมู่บ้าน' (ฮี ไท) จะต้องทำ 'พิธีเลือกพื้นที่ทำไร่' เสียก่อน ก่อนที่ครัวเรือนอื่นๆ ในชุมชนจะทำตามอย่างบ้าง การเลือกพื้นที่ทำไร่ นี้ เป็นเหมือนการเสี่ยงทาย-ถามไถ่ต่อเจ้าป่า-เจ้าเขาผู้เป็นเจ้าของสถานที่ว่า จะให้พวกเขาเข้าทำการผลิตในฤดูกาลผลิตปีนี้ในบริเวณใดได้บ้าง และเมื่อแต่ละครัวเรือนเลือกได้พื้นที่ทำไร่ที่เหมาะสมใจ ซึ่งโดยมากจะได้แก่พื้นที่ไร่ซากเก่าที่ทิ้งไว้หลายปี จนกระทั่งพื้นที่นั้นความอุดมสมบูรณ์ขึ้นมาเช่นเดิมแล้ว ก็จะลงมือทำการฟันและแผ้วถางไร่ซากนั้น ในขั้นตอนของการแผ้วถางไร่นี้ แต่ละครัวเรือนในกลุ่มเครือญาติเดียวกัน จะปรึกษาหารือเพื่อนัดวันสำหรับ 'เอามือเอาวัน' ในการแลกเปลี่ยนแรงงานกัน (มาเด๊ะ มากะ) นั่นเอง การฟันไร่และแผ้วถาง ซึ่งเป็นงานที่หนักมากของการทำไร่ และมักได้รับการอ้างเอาว่าต้องกระทำโดยผู้ชายในครัวเรือนเท่านั้น ในความเป็นจริงนั้น จะได้รับความช่วยเหลือแรงงานจากเครือญาติผู้ชาย ซึ่งมา 'เอามือ' ช่วยแบ่งเบาแรงงานไปได้มากโขทีเดียว และในระหว่างที่กลุ่มผู้ชายใช้ขวานฟันกิ่งไม้บางกิ่งออกจากพื้นที่ไร่ กลุ่มผู้หญิงก็มีได้ดูตายเฉยอยู่ พวกเขาได้ใช้มีด พร้า หรือจอบฟันและถางวัชพืชต้นที่ยังไม่ใหญ่นัก เพื่อเปิดหน้าดินให้พร้อมกับการเพาะปลูกต่อไปอีกด้วย และเมื่อฟันไร่เสร็จแล้ว พวกเขาจะทิ้งพื้นที่ไร่ไว้จนกว่าเศษไม้และวัชพืชจะแห้งดี จึงทำการเผาในระหว่างที่รอวันเผาไร่มาถึง 'แม่เรือน' แต่ละคนจะนำเอาเมล็ดพันธุ์พืชที่เก็บไว้ตามชั้นเหนือเตาไฟ หรือในยุ้งข้าวออกมาเลือกดูเมล็ดพันธุ์ที่สมบูรณ์ พันธุ์ใดมีมากก็แบ่งให้พี่น้อง หรือพันธุ์ใดมีน้อยก็จะขอปันจากพี่น้องเช่นกัน เพื่อเตรียมไว้ให้พร้อมสำหรับการปลูก

ก่อนจะเผาพื้นที่ไร่ พวกเขาจะทำการตัดกิ่งไม้หรือต้นไม้ใหญ่ที่สามารถนำไปใช้ซ่อมบ้าน หรือนำมาเป็นฟืนได้ออกเสียก่อน คงเหลือเพียงหญ้า วัชพืชแห้ง และเศษไม้ที่ใช้การไม่ได้ จึงเผาทิ้งเสียระหว่างนั้นก็จะเป็นช่วงเวลาที่ฝนแรกของฤดูเริ่มโปรยปรายลงมาแล้ว แม่เรือนคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า 'เมื่อเผาไร่เสร็จแล้ว เข้าตรู่ของวันรุ่งขึ้นจะต้องรีบตื่นแต่เช้า เพื่อออกไปไร่และเริ่มลงมือปลูกพืชบางชนิด ในขณะที่ดินยังอุ่นๆ อยู่ และยังมีเถาวัชพืชปกคลุมหน้าดินเอาไว้ เช่น ข้าวโพด พักทอง เผือก และมัน เป็นต้น พืชพวกนี้ เราสามารถหยอดเมล็ดลงไปได้เลย เพราะซี่เถาจะช่วยไม่ให้แมลงเล็กๆ ในดินพากันมากินเมล็ดพันธุ์ และความอุ่นของดินก็จะช่วยให้เมล็ดพันธุ์เหล่านี้อุ่นพอที่จะออกและเติบโต..... หลังจากนั้น เมื่อพื้นดินชุ่มฝนดีแล้วจึงจะเริ่มลงมือปลูกข้าวไร่และพืชผักชนิดอื่นกันได้'

เมื่อปลูกข้าวไร่และบรรดาพืชพันธุ์ต่างๆ จนเต็มไร่แล้ว ชาวปากกะจะจะทำพิธีที่เรียกว่า 'พิธีไหว้ผีไร่' สืบเนื่องจากความเชื่อในเรื่องอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติที่เป็นเจ้าของสรรพสิ่ง ทำให้พวกเขาเชื่อว่า หากพวกเขาออกกล้าและฝากไร่และผลผลิตในไร่ไว้ในการดูแลของผู้เป็นเจ้าของอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติ จะช่วยพวกเขาจัดการกับปัญหา ความไม่แน่นอน และความยุ่งเหยิงต่างๆ ได้ ดังนั้น พิธีไหว้ผีไร่ จึงเป็นพิธีกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อขอบคุณ 'เจ้าป่า-เจ้าเขา' ที่อนุญาตให้พวกเขาทำกินในแต่ละปี พร้อมทั้งขออำนาจเจ้าป่า-เจ้าเขาคุ่มครองดูแลการผลิตครั้งนี้ให้ได้ผลผลิตมากมาย และให้เจ้าของไร่และลูกหลานมีสุขภาพดีด้วย และเป็นเช่นเดียวกันกับพิธีกรรมอื่นๆ ที่ผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมจะต้องเป็นผู้ชาย

เมื่อพื้นที่ไร่ทั้งผืนเต็มไปด้วยพืชพันธุ์นานาชนิด ซึ่งรอคอยการหล่อเลี้ยงจากธรรมชาติและการเอาใจใส่ดูแลจากผู้ปลูก เรามักจะเห็นบรรดา **กลุ่มผู้หญิง (เผาะ หม้อ)** ทั้งที่เพิ่งเริ่มสาวและแต่งงานแล้ว ก้มๆ เงยๆ อยู่กับต้นข้าวและต้นพืชผักของเธอในไร่เสมอๆ ทั้งนี้เพราะ เธอจำเป็นต้องเอาใจใส่และคอยระมัดระวังวัชพืช ถอนหญ้า และดูแลรักษาต้นพืชต่างๆ ที่ปลูกไว้ให้เจริญเติบโตขึ้นอย่างสมบูรณ์ จนเป็นที่แน่ใจได้ว่า พวกมันจะให้ผลผลิตที่มากมายในฤดูกาลเก็บเกี่ยวที่จะมาถึง

ด้วยการดูแลอย่างดีของบรรดา **กลุ่มผู้หญิง** ทั้งหมด สองเดือนต่อมา พืชบางชนิดเริ่มออกดอกออกผลให้เห็นบ้างแล้ว ระหว่างนี้ พวกเธอมักจะมีผลผลิตในไร่ ซึ่งเติบโตได้ที่ ติดไม้ติดมือกลับบ้านเป็นอาหารเย็นเสมอๆ ไม่ว่าจะเป็นแตงอ่อน พักทอง หรือข้าวโพด ชนิดใดมีผลใหญ่และมีรสชาติอร่อยถูกใจทุกคนในครอบครัว ก็จะเก็บเมล็ดพันธุ์ของพืชนั้นๆ ไว้สำหรับปีต่อไป และเมื่อข้าวในไร่สุกได้ที่ดีแล้ว จึงจะนัดแนะกับญาติพี่น้องอีกครั้งหนึ่ง เพื่อขอแรงมาเอามือเอารุ่นอีกครั้งในการเก็บเกี่ยวผลผลิตที่ลงแรงมาทั้งปี สำหรับใช้กินในครอบครัวและเลือกบางส่วนเป็นเชื้อพันธุ์ข้าวสำหรับการผลิตในปีต่อไป

ในบางปีที่โชคไม่ดีนัก ด้วยความอดอยากที่เผชิญมาหลายเดือนแล้ว เมื่อข้าวเริ่มออกรวงยังไม่ทันแก่เต็มที่ เพียงพอจะเอามาตำได้เท่านั้น พวกเธอก็ต้องเอ่ยปากขอแรงงานพี่น้องญาติมิตร มาช่วยเกี่ยวข้าวเสียเล็กน้อยก่อน เพื่อใช้กินประทังชีวิต เหลือทิ้งข้าวบางส่วนในไร่ให้แก่เต็มที่ เพื่อใช้ข้าวในสวนดังกล่าวนี้ เป็นเชื้อพันธุ์ข้าวสำหรับปีหน้าต่อไป ดังที่ แม่เรือนคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า "ในบางปีที่ไม่มีข้าวกิน พวกเราต้องรีบเกี่ยวข้าวในไร่ทั้งๆ ที่มันยังไม่สุกดี โดยจะคาดคะเนว่าควรจะเกี่ยวเท่าไร จึงจะพอใช้กินประทังความอดในระหว่างนั้นได้เท่านั้น และทำการเกี่ยวออกมาในบางส่วนที่คิดว่าพอเท่านั้น สำหรับข้าวส่วนที่เหลือในไร่ ก็จะทำไร่ให้สุกดีต่อไปเพื่อเก็บเกี่ยวตามปกติ และเก็บไว้ใช้เป็นเมล็ดพันธุ์ข้าวสำหรับการผลิตในปีต่อไป"

จากการปลูกพืชผักมากมายในไร่ผืนเดียวเช่นนี้ ตั้งอยู่บนฐานของการผลิตทางการเกษตรเพื่อยังชีพเท่านั้น จึงทำให้ชาวปากกะจะญอนั้น นอกจากจะได้ข้าวพอกินและเหลือแบ่งปันบ้าง ไม่พอกินจนต้องเอ่ยปากขอปันจากพี่น้องบ้างแล้ว ยังได้ผักพืชจากไร่พอเป็นกับข้าวในระหว่างฤดูกาลผลิตได้

สมุนไพรรักษาโรคภัย และได้ฝ้ายจากต้นฝ้ายตามหัวไร่ปลายนามาทอเส้น-ทอชิ้น สำหรับสวมใส่อีกด้วย

จะเห็นได้ว่า การทำไร่หมุนเวียนแบบปกากะญอดังกล่าว นอกจากจะทำให้ได้ข้าวเป็นผลผลิตสำหรับยังชีพในครัวเรือนได้ตลอดปีแล้ว ชาวปกากะญอยังได้รับผลพลอยได้ที่เป็นอาหารมากมายจากไร่ด้วย อาทิ แดงนานาชนิด ผลของพืชตระกูลถั่ว หัวเผือก-หัวมัน ฯลฯ เพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งในการประกอบอาหารแต่ละมื้อตลอดฤดูกาลผลิตอีกด้วย ซึ่งวิธีการผลิตแบบนี้เอง ได้รับการยืนยันจากงานศึกษาหลายชิ้น (ไพบุลย์, 2539 ; อภินพ, 2539 ; ประเสริฐ, 2540 ; เฉลิมศักดิ์, 2541 และ วลัยลักษณ์, 2541) ว่าเป็นการผลิตที่ช่วยรักษาความหลากหลายทางชีวภาพไว้ในพื้นที่ไร่ได้อย่างชาญฉลาดที่เดี่ยวยกตัวอย่างเช่น ประเสริฐ (2540) ยืนยันว่าชาวปกากะญอในหมู่บ้านขุนวิน ซึ่งเป็นหนึ่งในพื้นที่ศึกษาของเขานั้น มีพันธุ์พืชในไร่มากมายหลากหลายพันธุ์ นอกจากจะมีพันธุ์ข้าวมากกว่า 10 ชนิดแล้ว พันธุ์พืชไร่ที่ปลูกร่วมกับข้าวในฤดูกาลผลิตหนึ่งๆ ยังมีถึง 40 ชนิดที่เดียว (ประเสริฐ, 2540 : 65) ในทำนองเดียวกัน วลัยลักษณ์ (2541) ก็ได้ยืนยันผลการศึกษาของเธอที่บ้านแม่ลานคำ่ว่า ชาวปกากะญอที่นั่นสามารถเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืชไร่ได้มากกว่า 100 ชนิด โดยแยกเป็นพันธุ์ผักและพืชที่ใช้ผลเป็นอาหารจำนวน 26 ชนิด รวม 92 สายพันธุ์ และเป็นพันธุ์ข้าวรวมทั้งสิ้น 28 พันธุ์ (วลัยลักษณ์, 2541 : 42) เป็นต้น

ในสมัยนั้น พื้นที่ป่าบนดอยยังมีเป็นจำนวนมาก ชาวปกากะญอ เมอท่า บริเวณลุ่มน้ำเมอโก๊ะ ที่มีจำนวนไม่มากนัก จึงสามารถหักร้างถางพง ปรับสภาพป่าเป็นพื้นที่ไร่สำหรับหมุนเวียนเปลี่ยนไปทุกฤดูกาลได้อย่างเต็มที่ ด้วยพื้นฐานของความเชื่อที่ว่า 'สรรพสิ่งล้วนมีเจ้าของ' นี้เอง ในทางปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้พื้นที่สำหรับทำไร่ จึงไม่มีชาวปกากะญอคนใดเป็นเจ้าของที่ดิน หากยึดหลัก 'สิทธิการใช้' (usufruct) เป็นสำคัญ กล่าวคือ ผู้ใดมีแรงงานพอที่จะหักร้างถางพงเปลี่ยนแปลงเป็นผืนไร่ได้ ก็จะเป็นผู้ที่มีสิทธิในการใช้ที่ดินผืนดังกล่าวนั้น สำหรับพื้นที่ไร่ผืนเก่า สิทธิในการใช้จะเป็นของผู้แผ้วถางและเข้าทำกินเป็นคนแรก โดยผู้มีสิทธิในการใช้นี้ สามารถโอนสิทธิการใช้ไปให้กับลูกๆ ของเขาได้ เมื่อลูกๆ เติบโตขึ้น สร้างครอบครัว และต้องการพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง ในทำนองเดียวกันเมื่อครัวเรือนญาติพี่น้องคนใดไม่มีที่ดินทำกิน ก็สามารถร้องขอเช่าใช้พื้นที่ทำกินในที่ดิน ซึ่งครัวเรือนอื่นเคยใช้มาก่อนก็ได้ โดยต้องมีการพูดคุยตกลงกันระหว่างผู้เคยใช้มาก่อนกับผู้มาขอใช้ทำกินในปัจจุบัน

บริบทความสัมพันธ์ทางสังคม

หมู่บ้าน เมอท่า ในยุคสมัยนี้ เป็นหมู่บ้านเล็กๆ ที่ประกอบด้วยสมาชิกซึ่งล้วนแต่เป็นญาติสนิทมิตรสหายกันทั้งสิ้น มี กลุ่มครัวเรือนที่เป็นผู้นำ อันได้แก่ ผู้ที่ก่อตั้งชุมชน (สี่ โข) ผู้อาวุโสที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม หรือผู้อาวุโสอื่นๆ และ กลุ่มครัวเรือนที่เป็นผู้ตาม ซึ่งก็คือ ชาวบ้านส่วนใหญ่ ที่เป็นประชากรในหมู่บ้าน การแบ่งกลุ่มประชากรเช่นนี้ เป็นไปตามบทบาทของแต่ละคนที่แสดงในชุมชน โดยยึดบทบาทในพิธีกรรมเป็นหลัก ดังนั้น แม้อุณหภูมิเหมือนว่าจะมีการแบ่งกลุ่มตาม

บทบาทหน้าที่อย่างเห็นได้ชัดดังกล่าว หากชาว เมอห์ว แต่ละคนก็สามารถเปลี่ยนสถานภาพทางสังคมของตนเองได้ ภายใต้การแสดงผลบทบาททางพิธีกรรม จึงเป็นไปได้ว่า สมาชิกในกลุ่มครัวเรือนที่เป็นผู้ตามสามารถยกระดับขึ้นมาสู่กลุ่มครัวเรือนที่เป็นผู้นำได้ ถ้าพวกเขาแสดงผลบทบาทในพิธีกรรมในระดับครัวเรือนที่เด่นชัด และแสดงให้เห็นสมาชิกในชุมชนเห็นถึงพรสวรรค์และอำนาจที่เขามีในการต่อรองกับอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติในพิธีกรรมระดับชุมชน

โครงสร้างทางสังคมของชาวปกากะญอ มีผู้หญิงเป็นแกนกลางของชุมชน โดยดูได้จากการนับญาติตามสายตระกูลมารดา และการสร้างครอบครัวภายหลังการแต่งงาน ที่คู่แต่งงานจะย้ายไปอาศัยอยู่กับครอบครัวของฝ่ายหญิง จึงทำให้ความสัมพันธ์ในกลุ่มผู้หญิงจะมีความเข้มแข็งแน่นแฟ้นมากกว่ากลุ่มผู้ชาย กล่าวคือ กลุ่มผู้ชายเป็นสมาชิกในชุมชนจากการย้ายตามภรรยาเข้ามาอาศัย จึงมีสถานภาพเป็นเพียง 'เขย' ของชุมชน ในขณะที่ผู้หญิง มีทุกขั้นตอนของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นเกิด เติบโต แต่งงาน และสร้างครอบครัว อยู่ภายในชุมชนเดิมของตนเอง ท่ามกลางพ่อ-แม่-ญาติสนิทมิตรสหายที่ผูกพัน รั้งใจ และมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นมาก่อน โครงสร้างทางสังคมในลักษณะนี้ ทำให้กลุ่มผู้หญิงในชุมชนปกากะญอ มีเสถียรภาพในตำแหน่งแห่งที่ของตนเอง ขณะเดียวกันก็รู้สึกอบอุ่นจากความสัมพันธ์ทางสังคมที่แวดล้อมอีกด้วย

นอกจากนี้ ในบริบททางการผลิตของชุมชน ที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่และความรู้ที่มากมายของผู้หญิงในเรื่องราวที่ว่าด้วยการทำไร่ ทำให้ผู้หญิงปกากะญอจะมีอำนาจในการควบคุมและจัดการทางการผลิตเสียเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ ผู้หญิงปกากะญอนอกจากจะมีบทบาทที่เด่นชัดในการผลิตในไร่ดังกล่าวถึงในหัวข้อที่ผ่านมาแล้ว ยังพบว่า พวกเขาสามารถจัดการ 'ที่ดิน' และควบคุม 'แรงงาน' ซึ่งถือเป็นทรัพยากรภายในครัวเรือนและเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญอย่างยิ่งอีกด้วย

ที่ดินในชุมชนปกากะญอ ซึ่งยึดตามหลักสิทธิการใช้ดังกล่าวมาแล้วนั้น มักเปลี่ยนมือและมีการถ่ายโอน 'สิทธิการใช้' ในที่ดินผืนหนึ่งๆ ผ่านทางสายตระกูลผู้หญิง หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า พ่อ-แม่มักจะยกมรดกที่เป็นที่ดิน⁵ ให้กับลูกสาว และลูกสาวก็จะใช้ที่ดินผืนนั้นทำมาหากินร่วมกับสามีที่แต่งงานเข้ามาอยู่อาศัยในหมู่บ้านของตนเอง ดังนั้น ผู้หญิงปกากะญอจึงมีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ที่ดินและการทำการผลิตในฤดูกาลผลิตแต่ละปีด้วย นอกจากนี้ ในขั้นตอนของการผลิตที่จำเป็นต้องใช้แรงงานเป็นจำนวนมาก ลำพังแต่เพียงแรงงานในครัวเรือนไม่สามารถทำการ

⁵ ชาวปกากะญอเรียกการแบ่งมรดกว่า 'ใหม่ไซ่ ป่าญา' (แปลว่า แม่หัว หรือคิด พ่อขยาย หรือแบ่ง) ในกรณีของการเข้าถึงทรัพยากรที่ดิน ซึ่งชาวปกากะญอมีความเชื่อพื้นฐานว่า "ไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของสรรพสิ่งในโลกนี้ นอกจากสิ่งเหนือธรรมชาติ (พระเจ้า)" นั้น การแบ่งมรดกจึงเป็นการ ถ่ายโอนสิทธิการใช้ในที่ดินผืนหนึ่งๆ จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง มิใช่เป็นการ ยกกรรมสิทธิในที่ดินให้ ตามความเข้าใจของคนไทยแต่อย่างใด ความพยายามของผู้เขียนในการเทียบเคียงแนวคิดเรื่องมรดกของสังคมไทย กับการการถ่ายโอนสิทธิการใช้ที่ดินของชาวปกากะญอ จึงเป็นไปได้เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ง่ายขึ้น

ผลิตได้ทันเวลา ได้แก่ ขั้นตอนของการแผ้วถางที่ใช้แรงงานจำนวนมาก การเผาไรที่ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ ตลอดจนการเก็บเกี่ยวที่ต้องแข่งขันกับเวลา การแลกเปลี่ยนแรงงานในชุมชนได้มาจากเครือข่ายเครือญาติที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มผู้หญิงในชุมชนทั้งสิ้นทีเดียว

อย่างไรก็ตาม ด้วยโครงสร้างทางสังคมและบริบททางการผลิตของชุมชน ซึ่งดูราวกับว่า ผู้หญิงจะมีความรู้และอำนาจในการตัดสินใจ ครอบครอง จัดการ และควบคุมทรัพยากรในชุมชนได้ตามอำเภอใจนี้ เพื่อสร้างความมั่นคงในการได้มาซึ่งผลผลิตทางการเกษตรข้าวของชุมชนนี้ อยู่ภายใต้ความเชื่อที่ต้องอาศัยอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามธรรมชาติ คอยเมตตาและดูแลอีกทีหนึ่ง ในเวทีพิธีกรรม ที่ผู้ชายแสดงบทบาทและอำนาจของตนเองเต็มที่ ในการต่อรองอำนาจกับสิ่งเหนือธรรมชาตินั้น จึงเป็นไปเพื่อสร้างความมั่นใจในกิจกรรมทางการผลิตใดให้กับชุมชน ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็เวทีพิธีกรรมของผู้ชายหรือเวทีทางการผลิตของผู้หญิง ซึ่งทั้งสองฝ่ายต่างก็แสดงบทบาทที่สำคัญของตนเองด้วยความรับผิดชอบเต็มที่นั้น ต่างก็เป็นไปโดยมีเป้าหมายเพื่อพยุงรักษาความอยู่รอด และก่อให้เกิดความมั่นคงของชุมชนทั้งสิ้น

ประกอบกับวัฒนธรรมของชาวปกากะญอเองนั้น แม้อาจเหมือนว่าจะให้ความสำคัญและให้ความหมายกับความแตกต่างของผู้หญิงและผู้ชาย แต่ความแตกต่างระหว่างเพศนี้ ไม่ได้ก่อให้เกิดความแปลกแยกระหว่างพวกเขาแต่อย่างใด ด้วยความเชื่อที่ว่า 'ปกากะญอต้องมีทั้งหญิงและชาย มิเช่นนั้นเราก็ไม่สามารถสืบทอดชาวปกากะญอต่อไปได้' จึงทำให้ความเหลื่อมล้ำของการแบ่งงานระหว่างเพศก็ดี ความแตกต่างของสถานภาพทางสังคมก็ดี จึงไม่ได้รับการใส่ใจหรือถูกตั้งคำถามด้วยความสงสัยแต่อย่างใด

ดังนั้น ปริณทลทางสังคม ซึ่งประกอบด้วยปริณทลของบ้าน (domestic sphere) ที่ผู้หญิงมีอำนาจ กับปริณทลสาธารณะ (public sphere) ที่สะท้อนด้วยเวทีพิธีกรรมของผู้ชายนั้น มิได้ถูกแบ่งแยกออกจากกันโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ พิธีกรรมของผู้ชาย เป็นไปเพื่อช่วยให้พื้นที่ทางการผลิตของผู้หญิงมีผลผลิตที่มั่นคง ในขณะที่เดียวกัน ผลผลิตที่ได้จากการทำหน้าที่ของผู้หญิง ก็ถูกนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมของผู้ชาย ทั้งนี้ โดยมีความอยู่รอดและความสงบสุขของชุมชนมาเป็นเป้าหมายหลักของความสัมพันธ์ของทั้งสองเพศนี้ ลักษณะดังกล่าวนี้ ทำให้การจัดความสัมพันธ์ทางสังคมมีลักษณะของความเท่าเทียมทางเพศสูง (Rosaldo, 1974 : 42)

กล่าวโดยสรุปก็คือ ในยุคเริ่มต้นสร้างบ้านแปงเมืองของบ้าน เมือท่า นี้ การก่อตั้งหมู่บ้านมีสาเหตุมาจากการอพยพย้ายถิ่น เพื่อเป็นแรงงานรับจ้างในการทำป่าไม้ และเพื่อแสวงหาพื้นที่ทำกินแห่งใหม่ แรงงานรับจ้างและการค้าฝิ่นในยุคนี้ แสดงให้เห็นว่าระบบเศรษฐกิจเริ่มเข้าสู่ต้นของทุนนิยมที่เริ่มปรากฏให้เห็นประปรายในชนบทห่างไกล อย่างไรก็ตาม ภายใต้ความเชื่อตามวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวปกากะญอ และการผลิตหลักของชุมชนที่ยังต้องพึ่งไร่ข้าวหมุนเวียนบนคอยสูงนั้น ก่อให้เกิด

ปริวิตทางสังคมขึ้น ได้แก่ พื้นที่ทางพิธีกรรมและพื้นที่ทางการผลิต ซึ่งต่างก็มีความสำคัญต่อการอยู่รอดของชุมชนด้วยกันทั้งสิ้น

การประกอบพิธีกรรมต้องให้ 'สมาชิกผู้ชาย' ในชุมชน เพื่อตรงกับอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติให้ดูแล คุ้มครอง ปกป้องรักษา และช่วยเหลือบรรเทาให้สิ่งเลวร้ายต่างๆ ผ่านพ้นไป ในขณะที่เดียวกับที่การทำกรผลิตต่างๆ ต้องใช้การจัดการและการควบคุมทรัพยากร โดย 'สมาชิกผู้หญิง' ในชุมชน เป็นไปเพื่อเลี้ยงดูสมาชิกทุกคนในครัวเรือนและชุมชน ตลอดไปจนถึงบรรพชนที่ล่วงลับผ่านทาง การประกอบพิธีกรรม มิได้เป็นการแบ่งแยกปริวิตทางสังคมให้แยกออกจากกันอย่างสิ้นเชิง เพราะในความเป็นจริงนั้น แม้ทั้งสองเพศจะมีการต่อรอง แยกชิงอำนาจระหว่างกันอยู่เสมอๆ ทว่าเป้าหมายของการแสดงบทบาทที่แตกต่างกันนี้ กลับเป็นหนึ่งในเดียวบนความอยู่รอดของชุมชนเป็นหลัก

ลักษณะเช่นนี้ ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนปกากะญอเป็นไปอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย ภาพปรากฏของชุมชนปกากะญอ เดิมที ในยุคนี้ จึงเป็นเช่นเดียวกันกับภาพของชุมชนปกากะญอในอดีตในงานศึกษาที่ผ่านๆ มานั่นเอง

ยุครับคริสต์ศาสนา (พ.ศ. 2481-2520)

ลุงป้า-น้ำอา (หมื่อเก่า ฟ่าตี) ผู้ร่วมในเหตุการณ์ของการย้ายหมู่บ้านและการตั้งหมู่บ้านใหม่ในครั้งนั้น เล่าให้ผู้เขียนฟังว่า

...เมื่อแรกย้ายหมู่บ้านนั้น ชาวบ้านที่นับถือผีพากันพูดว่า 'ระวัง ! เกอะ ยักซ์ (ดอ-สะ-กะ) จะมาจับกินหมดทั้งหมู่บ้านเลย จะต้องอยู่กับไม่ได้หรอก ที่ดินตรงนั้นมี ยักซ์อาศัยอยู่ บริเวณนั้นผีแรง และเป็นสถานที่ต้องห้าม ทำไมไม่เชื่อฟังกันบ้าง ฯลฯ' สำหรับตัวหมื่อเก่า ฟ่าตี ที่เชื่อในพระเจ้าเป็นเจ้าแล้วนั้น ใจหนึ่งก็กลัว แต่อีกใจหนึ่งก็กล้า ทั้งนี้เพราะเชื่อใน ป่า เกอะจ๋า⁶ เสียแล้ว อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะตั้งหมู่บ้าน บาทหลวงซึ่งเป็นผู้ดูแลคาทอลิกทั้งหมดในบริเวณนั้น ก็ได้ทำ พิธีไล่ผีและไล่ดอ-สะ-กะ ออกไปแล้ว โดยบาทหลวงได้เอาไม้กางเขนไปปักลงไว้กลางที่ดิน และนำน้ำเสก⁷ ประพรมไปทั่วทั้งพื้นที่ที่จะใช้สร้างบ้านและพื้นที่ที่จะทำไร่ ทำนาด้วย และระหว่างที่มีการประพรมน้ำศักดิ์สิทธิ์ บาทหลวงอธิบายว่าได้สวดภาวนาขอพรต่อ ป่า เกอะจ๋า แทนการทำพิธีไหว้ ที่ เกอะจ๋า กอ เกอะจ๋า ของ สี ไซ่ เช่นเดิม...

⁶ ป่า แปลว่า พ่อ / เกอะจ๋า แปลว่า เจ้าของ พระเจ้า เจ้า ดังนั้น ป่า เกอะจ๋า จึงแปลว่า บิดาเจ้าหรือพระเจ้าที่เป็นพ่อ เป็นคำแปลคำเรียก 'พระเจ้าเป็นเจ้าสูงสุดของคริสต์ศาสนา' ซึ่งคริสตชนเรียกว่า 'พระบิดาเจ้า' (The Father)

⁷ น้ำศักดิ์สิทธิ์หรือน้ำเสกนี้ เป็นน้ำที่ผ่านการทำพิธีทางศาสนา มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับน้ำมนต์ของพุทธศาสนิกชน

พวกเราคาทอลิกพิสูจน์ตัวเอง โดยอาศัยอยู่และทำกินในพื้นที่บริเวณนี้ 2-3 ปีต่อมา ก็ไม่เกิดเหตุการณ์ใดๆ ตามที่ถูกพูดไว้เลย ดังนั้น ในปีที่ 4 ที่ 5 ชาวบ้านที่นับถือ ความเชื่อดั้งเดิม เริ่มเข้ามาถามไถ่และขอเข้ามานับถือศาสนาคริสต์ เช่นเดียวกับ พวกเราบ้าง..'

บริบทสังคม - วัฒนธรรม

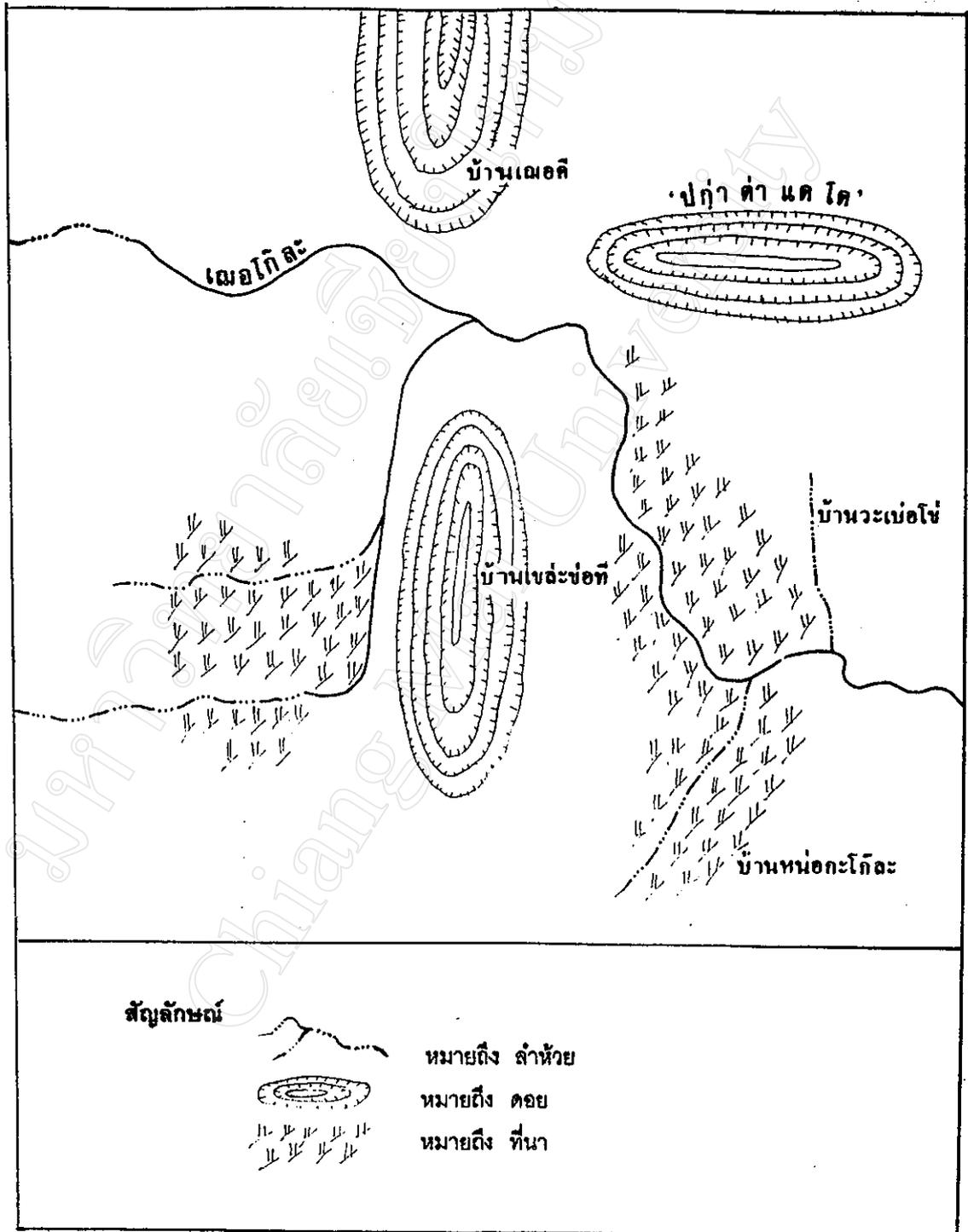
ในทศวรรษสุดท้ายของพุทธศตวรรษที่ 24 (พ.ศ. 2491-2500) ในพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำ เอมโกลิสะ บนภูสูงแถบนั้น ประกอบไปด้วยหมู่บ้านปกากะญอทั้งเล็ก-ใหญ่ กระจายอยู่ทั่วไป (โปรดดู แผนที่ 2.1 : หน้า 40) ประกอบด้วย 1) หมู่บ้าน เอมคี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือในบริเวณหุบเขาและสันเขา ปัจจุบันเป็นพื้นที่ไร่ และพื้นที่สวนของชาวบ้านบางส่วน ตั้งอยู่บริเวณเหนือฝายเก็บน้ำขนาดเล็กของหมู่บ้าน 2) หมู่บ้าน วะเบ่อไซ์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกบริเวณที่ราบกว้าง ปัจจุบันคือที่นาบางส่วนของชาวบ้าน ซึ่งได้ทำสัญญาให้บริษัทจากประเทศไต้หวันมาเช่าเพื่อปลูกดอกไม้เมืองหนาว 3) หมู่บ้าน เซล๊ะซ่อที อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ในบริเวณสวนเมี่ยงไหล่เขา ซึ่งยังทิ้งร่องรอยต้นเมี่ยงให้เห็นอยู่บ้าง ปัจจุบันคือบริเวณของที่นาไม้ฝืนและนาไม้ฝายของชาวบ้าน และ 4) หมู่บ้าน หน่อกะโกลิสะ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ในบริเวณที่เป็นผืนที่นาให้ช่วยธรรมชาติที่มีน้ำตลอดปี ซึ่งอยู่ใกล้กับหมู่บ้าน สะดูลคี ในปัจจุบัน

ช่วงเวลาดังกล่าว เป็นเวลาเดียวกันกับที่พระศาสนาจักรคาทอลิกแห่งประเทศไทย เริ่มขยาย การเผยแพร่ศาสนาจากภาคกลางของประเทศไทยสู่ภูมิภาคภาคเหนือเป็นเป้าหมายสำคัญเพื่อการนี้ จึงมีความพยายามที่จะสร้างโบสถ์คาทอลิกขึ้นเป็นแห่งแรก ในบริเวณริมฝั่งด้านทิศใต้ของเมืองเชียงใหม่ แม้ว่าจะมีอุปสรรคเกิดขึ้นมากมายจากการเมือง สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่นในเวลานั้น แต่ในที่สุด 'ศูนย์สังฆมณฑลคาทอลิกเชียงใหม่' ก็ตั้งขึ้นสำเร็จ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะทำงานกับชนเผ่าพื้นเมือง ทั้งด้านการเผยแพร่ศาสนา พัฒนาการศึกษา และส่งเสริมสาธารณสุข (มหาวิทยาลัยพายัพ, 2539 : 78) ก่อนที่จะขยายงานไปสู่งานสงเคราะห์และพัฒนาชาวเขาในช่วงเวลาต่อมา ภายใต้ความรับผิดชอบ ของบาทหลวงมิชชันนารีคาทอลิกจากฝรั่งเศสของคณะพระหฤทัยแห่งเบธาราม⁸

บาทหลวงคณะเบธารามที่อยู่ประจำวัดคาทอลิกบ้าน เอมท่า คนปัจจุบันเล่าว่า คณะเบธารามจะเน้นการทำงานกับชาวปกากะญอ โดยให้ความสำคัญกับการให้การศึกษาในทุกๆ เรื่อง ไม่ว่าจะ

⁸ คณะบาทหลวงพระหฤทัยแห่งเบธาราม ต่อไปจะเรียกสั้นๆ เป็นที่เข้าใจโดยทั่วไปในกลุ่มคาทอลิกว่า 'คณะเบธาราม' เป็นคณะบาทหลวงมิชชันนารีของนิกายโรมันคาทอลิกจากประเทศฝรั่งเศส มีประสบการณ์ในการเผยแพร่ศาสนา กับกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศจีนก่อนจะมาทำภารกิจในไทย โดยมีเป้าหมายที่จะทำงานด้านการพัฒนาและสงเคราะห์ เพื่อให้โอกาสทางการศึกษา และโอกาสอื่นๆ ในสังคมกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอและผู้ที่ไม่ใช่ใครต้องการ มีศูนย์กลางในการทำงานอยู่ที่หมู่บ้านแม่ป้อน ทางตะวันตกของอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

แผนที่ 2.1 แสดงหมู่บ้านปกากะญอในบริเวณลุ่มน้ำ เฌอโก๊ะ ในอดีต

หมายเหตุ แผนที่นี้จัดทำจากคำบอกเล่าของชาวบ้านในพื้นที่ โดยเทียบเคียงกับแผนที่อ้างอิง
ของกรมแผนที่ทหาร พ.ศ. 2519

จะเป็นความรู้ในภาษาปกากะญอ⁹ ความรู้ในภาษาไทย โดยจะสอนทั้งอ่านและเขียน และความรู้ในเรื่องสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมต่างๆ ไป ทั้งนี้เพื่อยกระดับชีวิต ความเป็นอยู่ และสุขภาพอนามัยให้กับชาวปกากะญอ นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับการศึกษาและความพยายามที่จะสร้าง 'ผู้นำ' ชาวปกากะญอในชุมชนให้เป็นครูคำสอน¹⁰ หรือผู้นำชุมชน เพื่อทำหน้าที่เผยแพรศาสนา สอนหลักศาสนา และเสริมสร้างภูมิปัญญาในหมู่ชาวปกากะญอด้วยตนเอง ปัจจุบันนี้ มีครูคำสอนหรือผู้นำชุมชนชาวปกากะญอมากมาย ที่มีความรู้ด้านคริสต์ศาสนาเป็นอย่างดีอยู่ในหมู่บ้าน

หมู่บ้านปกากะญอในบริเวณลุ่มน้ำ เฌอโก๊ะ เป็นหนึ่งในพื้นที่เป้าหมายภายใต้การทำงานของคณะเบธาราม บาทหลวงคณะเบธารามจากศูนย์แม่ป้อน มักจะแวะเวียนไปช่วยเหลือ เยี่ยมเยียน และเปิดโอกาสให้ชาวปกากะญอในหมู่บ้านได้พัฒนาตนเองขึ้น โดยการสนับสนุนให้ได้รับการศึกษาและเข้าร่วมอบรมในโอกาสต่างๆ ด้วย บาทหลวงคณะเบธารามทำงานไปได้ระยะหนึ่ง ก็เริ่มมีครอบครัวชาวปกากะญอสนใจและอยากจะละทิ้งความเชื่อดั้งเดิม เพื่อหันไปรับคริสต์ศาสนาบ้าง การเปลี่ยนศาสนาในครั้งนั้น (ระหว่าง พ.ศ. 2498 - 2499) เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อครั้งใหญ่ในหมู่บ้านปกากะญอบริเวณนี้ เพราะผู้ที่เปลี่ยนศาสนาเป็นคนแรกก็คือ 'หัวหน้าหมู่บ้าน' (เฮ้ โห้) ของหมู่บ้าน วะเบ่อไซ่ นั่นเอง

ลูกหลานของหัวหน้าหมู่บ้าน ผู้เชื่อในพระเยซูคริสต์ เล่าถึงเหตุผลที่ต้องละทิ้งความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ แบบปกากะญอดั้งเดิมในครั้งนั้นว่า เนื่องจากการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อปกากะญอเดิม ล้วนมีขั้นตอนและข้อห้ามปฏิบัติมากมาย เมื่อทำผิดขั้นตอนหรือหลงลืมปฏิบัติตามข้อห้ามต่างๆ จะถือว่าการประกอบพิธีกรรมในครั้งนั้นไม่สมบูรณ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ยอมรับต้องประกอบพิธีกรรมขึ้นอีก ความยุ่งยากนี้เกิดขึ้นเสมอๆ ในครอบครัวหนึ่งๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสถานการณ์ที่ชุมชนต้องพยายามปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจากภายนอก ทว่าพวกเขาไม่มีทางเลือกใดๆ จึงจำยอมตามนั้น ครั้งสุดท้ายได้เกิดความผิดพลาดในการประกอบพิธีกรรมขึ้นอีก ซึ่งครั้งนั้น ทำให้สมาชิกในครอบครัวคนหนึ่งเสียชีวิต จากความยุ่งยากต่างๆ ที่ผ่านมา ปัญหาทางเศรษฐกิจในครอบครัว และการจากไปของผู้เป็นที่รักนี้เอง ทำให้เขาตัดสินใจ 'เปลี่ยนความเชื่อ' ที่

⁹ ในความเป็นจริงแล้ว ปกากะญอไม่มีตัวหนังสือเป็นของตัวเองเช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ แต่ในปี พ.ศ. 2386 มีมิชชันนารีโปรเตสแตนท์ ชื่อ Jonathan Wade ได้ดัดแปลงตัวหนังสือพม่ามาใช้ในภาษาปกากะญอ เรียกว่าตัวลีควา เพื่อใช้ในการแปลพระคัมภีร์ไบเบิลทั้งฉบับพระธรรมเก่าและพระธรรมใหม่ และในปี พ.ศ. 2497 บาทหลวง Joseph Sequinotte มิชชันนารีคาทอลิก ได้คิดวิธีเขียนภาษาปกากะญอโดยตัวอักษรโรมัน เรียกว่าลี โรเหม (Smalley, 1976 : 4-5 อ้างในสุริยา, 2539 : 11) ปัจจุบัน ชาวปกากะญอส่วนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวปกากะญอคริสต์สามารถอ่านและเขียนภาษาปกากะญอที่ดัดแปลงมาแล้วนี้ ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง

¹⁰ เป็นคำเรียกฆราวาสแพร่ธรรมในคริสต์ศาสนา ผู้ที่ได้เรียนรู้ความเชื่อในศาสนาคริสต์และอุทิศตัวในการสอนความเชื่อ นั้นๆ ให้แก่คนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนด้อยโอกาส ผู้ที่อยู่ห่างไกล และชนเผ่าต่างๆ ให้รู้จักพระคริสต์มากขึ้น

เคยมี ไปสู่ศาสนาที่เข้าไปปรากฏให้เห็นเป็นทางเลือกใหม่ ซึ่งสามารถใช้อธิบายต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการเกิด การป่วยไข้ และการตาย ได้อย่างน่าเชื่อถือกว่า ประกอบกับเงื่อนไขที่ว่า ผู้ที่เชื่อในศาสนาใหม่นี้ไม่ต้องประกอบพิธีกรรมที่ยุงยาก ไม่มีข้อห้ามมาบังคับมากเกินไป จึงทำให้ ปา เกอะจา ของคริสต์ศาสนากลายมาเป็น 'สิ่งเหนือธรรมชาติผู้ทรงพระเมตตาสูงสุด' และเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดของพวกเขาในขณะนั้น

เช่นเดียวกันกับงานศึกษาของสรินยา (2541) ซึ่งได้อธิบายถึงการรับคริสต์ศาสนาของชาวอาข่าในเขตอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ระบุว่า 'กฎของอาข่า' ที่เข้มงวด ทำให้เกิดข้อจำกัดในการดำเนินชีวิตในวิถีปัจจุบัน ความพยายามที่จะยับยั้งยึดถือความเชื่อในแบบดั้งเดิมของตนไว้เป็นไปได้ยาก ชาวอาข่าจึงได้หันไปรับความเชื่อหรือวิถีคิดแบบคริสต์ศาสนาเข้ามาเพิ่มเติมในวิถีคิดแบบเดิมของตน (สรินยา, 2541 : 82) ชาวปกากะญอในหมู่บ้าน เมอท่า เอง ก็ได้พยายามเชื่อมโยงความเชื่อของปกากะญอดั้งเดิมเข้ากับการสั่งสอนต่างๆ ของบาทหลวงคาทอลิก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในความพยายามที่จะเชื่อมโยงอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติสูงสุดที่พวกเขาเรียกว่า ยวา¹¹ (Ywa) ให้เข้ากับพระผู้เป็นเจ้าของคริสต์ศาสนา (ปา เกอะจา) กล่าวคือ เรื่องราวของ ยวา ตามความเชื่อของชาวปกากะญอดั้งเดิม ซึ่งปรากฏอยู่ในปรัมปรานิยาย (mythology) ว่าด้วยการกำเนิดชาติพันธุ์ของชาวปกากะญอความว่า

...ครั้งกระโน้น สมัยที่ปกากะญอยังไม่เกิดมาบนโลก ยวาท้องที่นอง และสับนอง จนละเอียดแล้วไปรยออกไป การไปรยครั้งแรกเกิดเป็นชาวปกากะญอ ยวาไปรยครั้งเดียวปกากะญอก็เริ่มพูด ยวาจึงหยุดไปรย หลังจากนั้น ยวาได้ไปรยให้เกิดเป็นชนเผ่าอื่นๆ เช่น จีน อินเดีย ไทย และสุดท้ายคือฝรั่ง สำหรับชนเผ่าอื่นๆ นั้น ยวาต้องไปรยถึงสามครั้งพวกเขาจึงเริ่มพูด ทำให้ชนเผ่าเหล่านั้น มีจำนวนมากกว่าปกากะญอ ในจำนวนนี้ ปกากะญอถือเป็นลูกคนโตของยวา จีน อินเดีย ไทย เป็นคนกลาง และฝรั่งเป็นคนสุดท้อง... ต่อมายวาต้องจากไป จึงเรียกลูกทุกคนมารับมรดก ลูกทุกคนต่างมากันพร้อมหน้า ยกเว้นปกากะญอ ที่อ้างว่าไม่มีเวลา เพราะต้องถางหญ้าในไร่ ยวามีหนังสือเงินหนังสือทองเป็นมรดกให้ปกากะญอจึงฝากฝรั่ง ซึ่งได้รับหนังสือใบตาล นำไปให้ปกากะญอ ก่อนฝรั่งจะให้ ได้เปลี่ยนเอาหนังสือเงินหนังสือทองไป และทิ้งหนังสือใบตาลไว้ให้ปกากะญอบนตอไม้ ซึ่งกว่าปกากะญอจะไปเอา หนังสือก็ถูกไก่เขี่ยจนไม่สามารถอ่านได้... "

¹¹ ยวา เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติสูงสุดที่ชาวปกากะญอดั้งเดิมนับถือ และเชื่อว่าเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งในโลก รวมทั้งชาวปกากะญอเองด้วย

ความเชื่อดังกล่าวข้างต้นถูกนำมาเชื่อมโยงและตีความใหม่อย่างสอดคล้อง กับเรื่องของพระผู้เป็นเจ้าของคริสตศาสนาในพระคัมภีร์ไบเบิลที่บาทหลวงคาทอลิกเพียรอธิบาย ไม่ว่าจะเป็นการสร้างโลก สรรพสิ่งต่างๆ และมนุษย์ของพระผู้เป็นเจ้าของ ซึ่งเหมือนกับหน้าที่ของ ยวา ในปรัมปรานิยาย หรือพระคัมภีร์ไบเบิลของบาทหลวงที่พิมพ์เล่มสวยงาม และมีตัวหนังสือที่ชาวปกากะญอไม่สามารถเข้าใจ ซึ่งบาทหลวงมิชชันนารีฝรั่งเศสต้องเป็นผู้อ่านให้ฟัง ก็ดูจะสอดคล้องกับคำเล่าถึงในปรัมปรานิยายเกี่ยวกับ 'น้องสุดท้องที่เป็นฝรั่งและหนังสือทอง' เป็นต้น ตำนานเกี่ยวกับการกำเนิดของชาติพันธุ์ปกากะญอ ซึ่งถือเป็นพื้นฐานหรือบทบัญญัติสำหรับความเชื่อ พิธีกรรม และพฤติกรรมของชาวปกากะญอในชุมชน จึงถูกคนในชุมชนซึ่งเป็นผู้ใช้ตำนานนั้น ตีความ ทำความเข้าใจ และให้ความหมายใหม่ ในบริบทสังคม-วัฒนธรรมใหม่นี้ด้วย (ศิริพร, 2537 : 170-171)

ต่อมาในราวปี พ.ศ. 2500 บาทหลวงและคริสตชนปกากะญอกลุ่มแรก ที่อาศัยอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำ เฌอโก๊ะ ได้อพยพโยกย้ายออกจากหมู่บ้านเดิมของตน ไปร่วมกันตั้งหมู่บ้านใหม่ ซึ่งจะประกอบด้วยประชากรปกากะญอคาทอลิกเท่านั้น เพื่อสะดวกต่อการอภิบาลดูแลและประกอบพิธีกรรมในวันอาทิตย์และวันฉลองบังคับตามศาสนจักรคาทอลิกกำหนด ในบริเวณพื้นที่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน *วะเบอไซ* ที่เรียกว่า *ปก่า ต่า แด โด* หรือปากี่ลุมใหญ่บริเวณของเขา (ดูแผนที่ 2.1 : หน้า 40) ซึ่งตามความเชื่อของชาวปกากะญอดั้งเดิมแล้ว พื้นที่ในบริเวณนั้นถือเป็นส่วนหนึ่ง ป่าอนุรักษ์ตามประเพณี หรือ *ตู ตะ* ที่มีข้อห้ามมิให้เข้าไปหักล้างถางพง กระทำกรวด หรือปลูกสร้างบ้านเรือน โดยเฉพาะในบริเวณ *ปก่า ต่า แด โด* (ปากี่ลุมใหญ่บริเวณของเขา) ซึ่งชาวปกากะญอเชื่อว่าเป็นทางเดินของวิญญาณบรรพชนหรือภูติผีต่างๆ (ประเสริฐ, 2540 : 57-58) หากฝ่าฝืนเข้าไปใช้พื้นที่ จะทำให้เกิดเหตุอาเพศแก่พืชพันธุ์และชีวิตที่เดียว

อย่างไรก็ตาม ในที่สุดบาทหลวงและหัวหน้าคริสตชนปกากะญอ ผู้ซึ่งต่อมาได้รับการสถาปนาให้เป็นหัวหน้าหมู่บ้านปกากะญอคาทอลิกนี้ ได้ร่วมกันประกอบ 'พิธีไหว้เจ้าที่เจ้าทาง' ตามแบบคริสต์ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า 'พิธีไล่ผีและไล่ตอสะกะ' โดยใช้น้ำศักดิ์สิทธิ์และไม้กางเขน สวดภาวนาอ้อนวอนขอพรพระผู้เป็นเจ้าของสำหรับการตั้งหมู่บ้าน และวอนขอความคุ้มครองให้แก่สมาชิกผู้เป็นคริสตชนทุกคนในหมู่บ้าน พร้อมกับเรียกว่าหมู่บ้าน *เฌอท่า* ตามชื่อหมู่บ้านเดิม และใช้ชื่อดังกล่าวมาจนทุกวันนี้

เวลาผ่านไประยะหนึ่ง ความเชื่อเรื่องข้อห้ามเข้าอยู่อาศัยในบริเวณปากี่ลุมใหญ่ ได้รับการพิสูจน์ว่าไม่ศักดิ์สิทธิ์อีกต่อไป ด้วยพายุแพ็คต่ออำนาจของพระผู้เป็นเจ้าของ ทั้งนี้ 'อำนาจ' ตามความหมายเดิมที่หมายถึงสิ่งทำให้เกิดปัญหา ความเจ็บป่วย และความยุ่งเหยิง ซึ่งต้องจัดการให้หมดไปด้วยพิธีกรรมระดับครอบครัวตามความเชื่อดั้งเดิม (Hayami, 1992 : 197-198) จึงไร้ความหมายและถูกแทนที่ด้วย 'อำนาจของพระคริสต์' ที่สามารถจัดการกับปัญหา ความเจ็บป่วย และความยุ่งเหยิงต่างๆ ได้อย่างราบคาบ นอกจากนี้ พระองค์ยังได้แสดงให้เห็นถึงอิทธิฤทธิ์ในการคุ้มครอง ดูแล และปกป้อง

รักษาให้กับผู้ที่เชื่อและถือปฏิบัติคำสอนของพระเยซูคริสต์ (เกอะจ่า เยซู) ได้รับความสุขสงบตามอัตภาพ อีกด้วย ประกอบกับโอกาสต่างๆ ที่ชาวปกากะญอคริสต์ได้รับการหยิบยื่นเสมอ ไม่ว่าจะเป็นความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจ และโอกาสทางการศึกษาของคนรุ่นต่อๆ มา รวมทั้งวิถีการดำเนินชีวิตของชาวปกากะญอคริสต์ที่ไม่มีข้อห้ามหรือข้อกำหนดใดๆ นัก ดุสอดคล้องกลมกลืนกับวิถีสังคมสมัยใหม่เป็นอย่างยิ่ง ทำให้ชาวปกากะญอในหมู่บ้านบริเวณลุ่มน้ำ เมือโก๊ะ ปากันอพยพเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน เมือท่า ในเวลาต่อมา และหันมารับคริสต์ศาสนากันเป็นจำนวนมาก

บริบททางเศรษฐกิจและการผลิต

ปลายศตวรรษที่ 24 ระบบเศรษฐกิจโดยภาพรวมของประเทศไทยเริ่มเข้าสู่ระบบทุนนิยม และเมื่อก้าวข้ามมาสู่ต้นพุทธศักราช 2500 นโยบายบริหารประเทศโดยส่วนกลางได้วางแผนมุ่งเป้าหมายสู่ 'ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ' ตามข้อเสนอของสถาบันการเงินระหว่างประเทศต่างๆ ที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนให้เกิดนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีขึ้น และประเทศไทยได้กำหนดนโยบาย 'การพัฒนา' ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อนำประเทศมุ่งสู่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเป็นทุนนิยมเสรี และความทันสมัยทางการเมืองอย่างเปิดเผยมากขึ้น นโยบายระดับประเทศดังกล่าว ทำให้เกิดกลุ่มทุนธุรกิจและทุนทางพาณิชย์ภายในประเทศมากขึ้น กลุ่มดังกล่าวค่อยๆ ขยับฐานะขึ้นจนผูกขาดทางการลงทุนในประเทศในที่สุด ในระดับชนบทหมู่บ้าน ซึ่งเป็นฐานในด้านแรงงานและที่ดินราคาถูก จึงได้รับผลกระทบตามไปด้วยอย่างไม่ต้องสงสัย

มิเพียงแต่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้เริ่มเข้าไปมีบทบาทมากขึ้นในชุมชน ดังภาพปรากฏที่ว่า การซื้อขายสินค้าและการจ้างแรงงานต่างก็ใช้เงินตราเป็นสื่อกลางเท่านั้น นิเวศวิทยาบนภูเขาเริ่มเสื่อมคุณภาพ ทรัพยากรธรรมชาติถูกนายทุนจากภายนอกเข้าไปตักตวงแย่งชิงผลประโยชน์ ประกอบกับที่ดินทำกินยังถูกจำกัด โดยนโยบายการขยายอำนาจเพื่อควบคุมพื้นที่ป่าของรัฐ (territorial forests) ด้วยเหตุผลเพื่อความมั่นคงของชาติและการปราบปรามยาเสพติดให้โทษ (Vandergeest and Peluso, 1995 : 408-410) ทำให้การดำเนินชีวิตที่เคยผูกพันกับการหาของป่ามายังชีพ ถูกควบคุมพื้นที่และจำกัดอิสรภาพไปเสียหมด นอกจากนี้ ระบบการผลิตข้าวไร่หมุนเวียนบนดอยสูง ซึ่งเป็นการผลิตหลักของชุมชน ถูกห้ามปรามด้วยมายาคติ ผลักให้ชาวปกากะญอ เมือท่า ต้องต่อสู้ดิ้นรนมากขึ้น ด้วยการก้าวเข้าสู่ตลาดแรงงาน ทั้งภายในชุมชน ระหว่างชุมชน และระหว่างชุมชนต่างกลุ่มชาติพันธุ์เลยทีเดียว

จากการที่ระบบการผลิตข้าวไร่แบบดั้งเดิม ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์และภูมิปัญญาในการรักษาและสืบทอดพันธุ์พืชของกลุ่มชาติพันธุ์ และต้องอาศัยการพึ่งพาธรรมชาติแต่เพียงอย่างเดียว ไม่สามารถสนองต่อการดำเนินชีวิตที่ให้ความสำคัญกับความมั่นคงในเรื่องข้าวได้อีกต่อไป ประสพการณ์จากการเดินทางไปขายแรงงานยังสถานที่ต่างๆ ทำให้พวกเขาเรียนรู้ว่า มิใช่มีวิธีการผลิตข้าวได้จากการทำงานไร่แต่เพียงวิธีเดียว การผลิตข้างตามแบบชาวนาพื้นราบ มักได้ผลผลิตข้าวในแต่ละปีมาก

เสมอ ทั้งๆ ที่มีพื้นที่นาขนาดเดียวกันกับพื้นที่ไร่ของพวกเขา การผสมผสานความรู้เกี่ยวกับการปลูกข้าว นาน้ำนมในชุมชนปลูกเกออะญอจึงเกิดขึ้น

คนเฒ่าคนหนึ่งชื่อ *เมอท่า* เล่าว่า ชาวปลูกเกออะญอในบริเวณลุ่มน้ำ *เมอโก๊ะ* นี้ ได้เริ่มทำการบุกเบิกนาขั้นบันไดมาตั้งแต่ก่อนจะตั้งหมู่บ้านคริสต์กันแล้ว (ปลายปี พ.ศ. 2400) และได้ขยายพื้นที่นาเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลังจากที่ชาวปลูกเกออะญอคริสต์ทั้งหมด อพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณที่เป็นบ้าน *เมอท่า* ในปัจจุบันเมื่อ 40 กว่าปีมานี้ ก็ได้ทำการบุกเบิกพื้นที่นาพร้อมๆ กับบุกเบิกพื้นที่ไร่เลยทีเดียว ด้วยตระหนักว่า การทำนาข้าวจะช่วยรักษาเสถียรภาพและความมั่นคงในด้านอาหารเพิ่มขึ้น เนื่องจากการทำนาสามารถคำนวณผลผลิตข้าวต่อไร่ได้อย่างแน่นอนและได้รับผลผลิตข้าวต่อไร่ได้มากกว่าด้วย

ในการทำนานั้น เมื่อแรกชาว *เมอท่า* เริ่มบุกเบิกที่นาในบริเวณที่ราบลุ่มน้ำ ด้วยการปรับพื้นที่ให้มีลักษณะที่สามารถนำน้ำจากลุ่มน้ำเวลาน้ำเอ่อในฤดูฝนให้เข้าถึงที่นาได้ ต่อมาเริ่มมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ไร่ให้เป็นพื้นที่นาบ้างในบริเวณพื้นที่ไร่ที่พอจะมีน้ำอุดมสมบูรณ์ โดยพัฒนาระบบเหมืองฝายขึ้นมาใช้บนพื้นที่สูง แต่ด้วยข้อจำกัดของระบบนิเวศบนพื้นที่สูง จึงทำให้พื้นที่นาของชาวปลูกเกออะญอทั่วไป มีลักษณะเป็นพื้นที่นาผืนเล็ก กระจายอยู่ทั่วไปตามแหล่งน้ำขนาดเล็ก ส่งผลให้ระบบเหมืองฝายมีขนาดเล็กตามลักษณะพื้นที่นาไปด้วย นอกจากนี้เงื่อนไขของระบบนิเวศดังกล่าว ระดับความสูงของพื้นที่ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการดึงน้ำเข้าไปใช้ไ้ในนา ลักษณะของดินที่จะต้องเป็นดินเหนียวซึ่งอุ้มน้ำได้มากในฤดูน้ำหลาก และลักษณะความลาดชันที่ต้องไม่ชันนักเพราะจะทำให้หน้าดินพังทลายได้โดยง่ายเมื่อปรับใช้เป็นที่นา สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นข้อจำกัดที่ทำให้ชาว *เมอท่า* ไม่สามารถบุกเบิกที่นาได้ตามใจต้องการเสมอไปทุกคน

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการทำนา ซึ่งชาวปลูกเกออะญอ *เมอท่า* เรียกว่า 'การนา ความมั่นคง' (*ต้าชี ต่าเกล่อ*) นั้น นอกจากจะหมายความว่าระบบการผลิตข้าวที่ให้ผลผลิตข้าวแก่ชาวนาได้มากกว่าการทำไร่ โดยการเปรียบเทียบเฉพาะข้าว¹² แล้ว ยังหมายถึงความมั่นคงในที่ดิน ซึ่งมีต้องทำการหักล้างถางพงในทุกๆ ปี เพื่อทำการปลูกข้าวเช่นการทำไร่อีกด้วย เพียงบุกเบิก แล้วถาง ไถปรับที่ดินในตอนแรกเพียงครั้งเดียว จากนั้นก็สามารถใช้ที่ดินผืนดังกล่าวในการทำนาครั้งต่อไป โดยการไถแปร ไถคราด และขึ้นคันนาเท่านั้นเป็นอันใช้ได้ การเข้าใช้ที่ดินในลักษณะอยู่กับที่เช่นนี้ ทำให้หลักสิทธิการใช้แต่เดิมเริ่มนำมาปฏิบัติได้ไม่มากนัก ด้วยว่าในการทำไร่ นั้น สามารถโอนสิทธิการใช้ในผืนดินบางผืนที่ยังมีได้หมุนเวียนไปทำไร่ ให้กับญาติพี่น้องที่ไม่มีแรงงานมากพอสำหรับการบุกเบิก ไปใช้

12 ที่กล่าวเช่นนี้เป็นเพราะว่า แม้โดยเฉลี่ยต่อไร่ การทำไร่ข้าวจะได้ผลผลิตของข้าวน้อยกว่าการทำนามาก หากการทำไร่ข้าว โดยเฉพาะในแบบของชาวปลูกเกออะญอ นอกเหนือจากได้ผลผลิตข้าว ที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อชีวิตแล้ว พวกเขายังได้รับผลผลิตของพืช-ผัก-พืช-แต่งต่างๆ อีกเป็นจำนวนมากจากไร่ นั้นด้วย ส่วนการทำนาไม่มีความหลากหลายทางชีวภาพของพืชชนิดอื่นเลย

ทำกินก่อนได้ แต่สำหรับการทำนาแล้ว จำเป็นต้องทำนาในผืนนาดังกล่าวประจำทุกๆ ปี จึงไม่นิยมที่จะโอนสิทธิในการทำนาให้กับพี่น้องคนอื่น นอกเสียจากลูกๆ เท่านั้น

นอกจากนี้ การทำนา ซึ่ง ชาว เมอห์ว ตระหนักว่า สามารถแก้ไขปัญหาการขาดแคลนข้าวได้ทางหนึ่งแล้ว การบุกเบิกที่ดินเพื่อทำนา ยังถือได้ว่าเป็นการปรับตัวทางวัฒนธรรมเพื่อเผชิญหน้ากับอำนาจรัฐ โดยใช้การอ้างสิทธิเหนือพื้นที่ทำกิน เช่น ที่นาที่มั่นคงกับเจ้าหน้าที่รัฐได้อีกทางหนึ่ง เพราะในขณะที่รัฐมีมายาคติต่อการทำไร่หมุนเวียนของชาวเขา ว่าเป็นวิธีการเพาะปลูกที่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะต้องบุกเบิกพื้นที่ป่า รัฐกลับมีทัศนคติต่อการทำนาดำ ซึ่งชาวเขาได้รับอิทธิพลจากชาวพื้นราบ การเลือกใช้วิธีการผลิตเช่นเดียวกันกับคนไทย จึงเป็นทางเลือกที่ดีในการแก้ปัญหาการจัดการที่ดินในช่วงแรกของ เมอห์ว

ความขัดแย้งในการใช้ที่ดินและการเข้าถึงที่ดิน ที่เกิดขึ้นระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและชาวบ้านใน เมอห์ว เนื่องมาจากสาเหตุที่สำคัญก็คือ ความเข้าใจไม่ตรงกันในแนวความคิดว่าด้วยหลักการใช้ประโยชน์ในที่ดินของทั้งสองฝ่าย ความเข้าใจที่ไม่ตรงกันนี้เอง ทำให้ทั้งรัฐและชุมชนเลือกใช้วิธีการในการจัดการทรัพยากรที่ไม่เหมือนกัน กล่าวคือ รัฐนั้นเน้นการใช้หลักกฎหมายในการควบคุมพื้นที่ส่วนรวมและแนวคิดเรื่องกรรมสิทธิเอกชน (private property) ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากระบบเศรษฐกิจแบบตลาดที่แทรกเข้าไปในชุมชนในยุคของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนี้ เพราะเห็นว่าง่ายต่อการปกครอง ดูแล และเก็บภาษี ในขณะที่เดียวกันกับที่ ชุมชนนั้นมีและใช้หลักของสิทธิการใช้ (usufruct) ซึ่งถือว่าที่ดินเป็นของผู้ที่เข้าไปทำประโยชน์จากที่ดินนั้น ภายใต้การพิจารณาตัดสินใจของกลุ่มเครือญาติตามจารีตประเพณีภายในชุมชนนั่นเอง

ความขัดแย้งดังกล่าว ก่อให้เกิดความสับสนขึ้นในชุมชนและทำให้ชุมชนสูญเสียสิทธิในการจัดการที่ดินตามวัฒนธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตาม แนวความคิดเรื่องกรรมสิทธิเอกชนในพื้นที่ทำกิน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากระบบเศรษฐกิจแบบตลาดนี้ กลับกลายมาเป็น ระบบสิทธิ ที่ชาว เมอห์ว รับเข้ามาในชุมชนในช่วงเวลาต่อมา สอดคล้องกับระบบการผลิตข้าวนาไร่ดำ ที่จำเป็นต้องทำกินบนที่ดินผืนเดิมเป็นประจำทุกปีพอดี ประกอบกับการควบคุมพื้นที่ส่วนรวม ด้วยการประกาศพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ยิ่งทำให้ชาวบ้านรู้สึกไม่มั่นคงในการอยู่อาศัยในพื้นที่ดินของตนมากขึ้นไปอีก ระบบกรรมสิทธิจึงเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวอันเดียวที่พวกเขามีและสามารถใช้ต่อรองกับรัฐได้

ระบบเศรษฐกิจและระบบการผลิต ซึ่งเกิดขึ้นจากการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวปกากะญอ เมอห์ว ไม่ว่าจะเป็นระบบการจ้างแรงงานที่เข้มข้นขึ้น การค้าที่ต้องใช้เงินตราเป็นสื่อกลางหรือการใช้ที่ดินและการผลิต ที่ปรับเปลี่ยนจากสิทธิการใช้และมีการหมุนเวียนอย่างอิสระ ไปสู่ระบบกรรมสิทธิครอบครองและการใช้พื้นที่ดินซ้ำซากอยู่กับที่ ล้วนเป็นการปูพื้นฐานเป็นอย่างดีสำหรับการก้าวเข้าสู่วิถีการผลิตเชิงพาณิชย์ต่อไป

บริบทความสัมพันธ์ทางสังคม

การลงทุนของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่นำเม็ดเงินมหาศาลเข้าสู่ชนบทของภาคเหนือ นั้น นอกจากจะทำให้เกิดการก่อตัวของนายทุนอิทธิพล ที่ผูกขาดการลงทุนทั้งหมดในท้องถิ่นแล้ว ยังก่อให้เกิดภาวะการแตกชั้นทางชนชั้น (class differentiation) ในชุมชนอีกด้วย ในชุมชน *เมอท่า* เอง ก็เป็นเช่นเดียวกัน กล่าวคือ นายทุนอิทธิพลในท้องถิ่นได้ติดต่อกับ 'กลุ่มครัวเรือนที่เป็นผู้นำ' ของชุมชน เพื่อหาแรงงานราคาถูกจากพื้นที่ป้อนเข้าสู่ตลาดแรงงาน ดังนั้นเอง 'สมาชิกในกลุ่มครัวเรือนที่เป็นผู้นำ' จึงเป็นคนกลุ่มแรกๆ ในชุมชนที่สามารถเข้าถึงข้อมูล ในการได้มาซึ่งโอกาสที่จะได้รับเงินสดมาจุนเจือครอบครัว ประกอบกับคนกลุ่มนี้ เป็นกลุ่มคนที่มีปัจจัยการผลิต ได้แก่ ช้าง ม้า ที่ดิน และเงิน ในครอบครองอยู่บ้าง จึงสามารถตอบสนองต่อการลงทุนของนายทุนอิทธิพลจากภายนอกชุมชนได้มากกว่า

ต่อมาเมื่อมีการโยกย้ายมาตั้งถิ่นฐานเป็นหมู่บ้าน *เมอท่า* นี้ กลุ่มครัวเรือนที่เป็นผู้นำ ก็เป็นกลุ่มที่สามารถเข้าจับจองและบุกเบิกผืนนาสำหรับยวธรรมาชาติ ที่มีน้ำใช้ตลอดปี โดยมีต้องพึ่งน้ำฝนตามฤดูกาลแต่เพียงอย่างเดียว ประกอบกับแนวความคิดเรื่อง ระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล เริ่มเป็นที่ยอมรับ และมีการใช้เพื่ออ้างสิทธิเหนือพื้นที่ทำกิน โดยเฉพาะเพื่อต่อสู้กับอำนาจรัฐที่เข้าไปในหมู่บ้านที่ดินทำกิน ซึ่งเป็นเพียงหลักประกันความมั่นคงในการผลิตตามบริบททางวัฒนธรรมเดิม จึงกลายมาเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ที่ทำให้เจ้าของสามารถตอบสนองต่อระบบการผลิตแบบใหม่ที่เข้ามาในชุมชนได้อีกทั้งยังเป็นตัวชี้วัด 'ฐานะทางสังคม' ของเจ้าของด้วย ว่ามีความมั่งคั่งของที่ดินในครอบครองมากน้อยเพียงใด ยกตัวอย่างเช่น เมื่อเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาเข้าไป ติดต่อกับ 'ผู้นำชุมชน' ที่ประกอบด้วยครูคำสอนหรือผู้นำคริสตชน พวกเขาจะถือเสมือนว่ากลุ่มคนไม่กี่คนนี้ เป็นตัวแทนชาวบ้านทั้งชุมชน โดยมีได้ตระหนักถึงความเป็นจริงของชุมชนที่ว่า ในชุมชนไม่ได้มีความสมานฉันท์หรือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเสมอไป การติดต่อกับคนเพียงกลุ่มเดียว และการเสนอทางเลือกหรือโอกาสใหม่ๆ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา หรืองาน หรือระบบการผลิตแบบใหม่ จึงเป็นการเสนอต่อคนเพียงบางคนเท่านั้น มิใช่ทุกคนในชุมชน เป็นไปได้ว่ามีสมาชิกในชุมชนอีกเป็นจำนวนมาก มิได้รับรู้เกี่ยวกับโอกาสและทางเลือกอื่นๆ ดังกล่าวเหล่านั้นเลย คนเหล่านี้จึงถูกเลือกปฏิบัติไปโดยมิได้ตั้งใจ หากเป็นผลของการปฏิบัติโครงการที่มีได้ระมัดระวัง จึงพบเห็นเสมอว่าโอกาส ทางเลือก และปัจจัยที่ได้รับการช่วยเหลือสงเคราะห์นี้ กระจัดกระจายอยู่เพียงคนกลุ่มเดียวในชุมชนเท่านั้น และเป็นคนกลุ่มที่มีอำนาจในชุมชนอยู่บ้างแล้วด้วยการพัฒนาจึงมิได้เข้าถึงชุมชนอย่างแท้จริง

เป็นที่สังเกตว่า เมื่อชาว *เมอท่า* หันไปรับความเชื่อทางศาสนา สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ อำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติตามความเชื่อดั้งเดิม ไม่เป็นที่ยอมรับอีกต่อไป ดังนั้น อำนาจของผู้ชายชาวปกากะญอ ที่สามารถสื่อสาร ติดต่อกับ และต่อรองกับอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านี้ จึงไม่มีความสำคัญอีกต่อไป ยิ่งไปกว่านั้น ศาสนาคริสต์เอง ยังมีกฎเกณฑ์หนึ่งเดียวที่ต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดนั่นก็คือ ห้ามประกอบพิธีกรรมทุกชนิด เว้นแต่พิธีกรรมตามความเชื่อของศาสนาเท่านั้น

นี้เอง ทำให้ **เวทีพิธีกรรม** ที่เคยเป็นพื้นที่ในการแสดงบทบาทและอำนาจของผู้ชายที่มีต่อชุมชนอย่างเท่าเทียมกับผู้หญิงสูญหายไป

ในขณะเดียวกัน ผู้ชายในฐานะผู้ที่อำนาจในการต่อรองกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ก็พบว่า ภายใต้อิทธิพลทางสังคมที่ซับซ้อนขึ้นเช่นปัจจุบัน สิ่งเหนือธรรมชาติทั้งหลาย ที่เคยดูแล คุ้มครอง ปกป้องรักษาแทบจะไม่สามารถแสดงอำนาจให้เห็นอย่างเด่นชัดเช่นอดีตที่ผ่านมา กล่าวคือ เมื่อประกอบ 'พิธีไหว้ผีไร่' เพื่อขอพรให้ไร่นามาผลผลิตงอกงาม กลับได้ผลเป็นข้าวและพืชผักที่ไม่เพียงพอบริโภคในครัวเรือน หรือ เมื่อประกอบ 'พิธีรักษาพยาบาลคนป่วยในครัวเรือน' แล้ว ก็ปรากฏว่าไม่ได้ทำให้ลูกหลานที่ป่วยไข้บรรเทาอาการลงแต่อย่างใด เป็นต้น ในภาวะเช่นนี้เอง กลุ่มผู้ชายจึงเริ่มรู้สึกถึงความไม่มั่นคงต่ออำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติ และอำนาจในมือตนเองที่จะต้องรองกับอำนาจเหนือธรรมชาติดังกล่าวอีกต่อไป

ในสถานการณ์เช่นนี้ จึงตระหนักว่าอำนาจของพระเยซู (*เดอะจ่า เยซู*) โดยผ่านทางบาทหลวง ที่ช่วยนำบุญมาใส่ในไร่ จนทำให้ข้าวเจริญเติบโตและให้ผลผลิตดีขึ้น หรือยาฝรั่งที่บาทหลวงนำมาให้เด็ก ๆ กิน ก็จะช่วยให้ลูกหลานแข็งแรงหายจากโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ อย่างรวดเร็วนั้น น่าจะเป็นอำนาจที่น่าเชื่อถือกว่าอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติแต่เดิมเสียแล้ว

อย่างไรก็ดี ความเป็นคริสตชนแม้จะทำให้ผู้ชายขาดพื้นที่ทางพิธีกรรม ที่จะแสดงอำนาจของตนเองต่อชุมชนเช่นเคยนั้น กลับเปิดโอกาสและเปิดพื้นที่ในการแสดงและเข้าถึงอำนาจในรูปแบบใหม่ให้กับพวกเขา นั่นก็คือ ความใกล้ชิดและการเสนอตัวเป็น *ครูคำสอน* ให้กับคริสตศาสนา เพื่อการได้มาซึ่งอำนาจที่เหนือกว่าเช่นเดียวกับบาทหลวง หรือการใช้ความเป็นคริสตชนในการติดต่อและต่อรองกับเจ้าหน้าที่รัฐ ที่เริ่มเข้าไปแสดงอิทธิพลในหมู่บ้านมากขึ้นในยุคสมัยนี้ จึงพบว่า บรรดาสมาชิกในกลุ่มผู้นำชุมชนนี้เอง ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน เพื่อเป็นตัวแทนชาวบ้านในการติดต่อกับทางการ จึงเห็นได้ว่า ทั้งการรับคริสตศาสนาและบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยโครงการพัฒนาตามนโยบายของรัฐนี้ ทำให้กลุ่มผู้ชายได้เริ่มก้าวเข้าสู่ปริมนทลทางการเมือง (*public sphere*) ที่เป็นทางการ แทนการครอบครองพื้นที่ทางพิธีกรรมเช่นเดิม และด้วยอำนาจที่ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการ ทั้งในส่วนที่มีความสัมพันธ์กับบาทหลวง (ตำแหน่ง *ครูคำสอน* และ *ผู้นำคริสตชน*) และส่วนที่สัมพันธ์กับรัฐไทย (ตำแหน่ง *ผู้ใหญ่บ้าน* และ *กรรมการหมู่บ้าน*) ทำให้พวกเขาเริ่มรู้สึกถึงความมั่นคงในอำนาจที่ได้รับใหม่นี้

ดังกล่าวดังกล่าวแล้วว่า ระบบการผลิตในชุมชน *เมอท่า* ยุคนี้ ถูกผูกโยงเข้ากับเศรษฐกิจแบบทุนนิยม การเก็บหาของป่าถูกจำกัดพื้นที่ การทำไร่ถูกกวาดจับด้วยมายาคติ นิเวศวิทยาบนภูเขาเสื่อมโทรม ทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอลงไปทุกขณะ สถานการณ์เหล่านี้ ทำให้พื้นที่ทางการผลิตของผู้หญิงไม่สามารถทำการผลิตให้ได้ผลผลิตพอเลี้ยงครอบครัวได้อีกต่อไป ถึงแม้จะมีช่องทางและโอกาสในการเข้าสู่ตลาดแรงงานรับจ้างอยู่บ้างก็ตาม หากการเข้าถึงก็ยังจำกัดอยู่แต่เฉพาะกลุ่มเท่านั้น หรือแม้ว่าบาทหลวงจะเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้เข้าสู่ระบบการศึกษาสมัยใหม่ ทว่า เงื่อนไขต่างๆ ที่จะต้องเสียสละ

เพื่อเข้ารับโอกาสเช่นนี้ ก็ทำให้ความปรารถนาดีของบาทหลวง และโอกาสทางการศึกษาดังกล่าวนี้อย่างไปไม่ครอบคลุมกลุ่มผู้หญิงส่วนใหญ่อยู่นั่นเอง

จะเห็นได้ว่า ในขณะที่ผู้ชายมีความพยายามที่จะหาพื้นที่ในการแสดงตำแหน่งแห่งที่ของตัวเองได้ใหม่ในบริบททางสังคมยุคนี้ กลุ่มผู้หญิงกลับไม่สามารถมีโอกาสดังกล่าวมากนัก ความแตกต่างในบทบาทและสถานภาพของทั้งสองเพศ ที่เคยเท่าเทียมกันมาตลอด จึงดูเหมือนว่า ผู้หญิงเริ่มพลีชีพและสูญเสียอำนาจบางอย่างในชุมชนไป อย่างไรก็ตาม ความยากลำบากภายใต้วิกฤตการณ์ของสังคมยุคนี้ และโอกาสในการเดินทางออกนอกชุมชน ทั้งเพื่อการศึกษาและเพื่อเป็นแรงงานรับจ้างที่ผู้หญิงบางส่วนได้รับในยุคนี้ ต่างล้วนเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญสำหรับพวกเธอ ซึ่งจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนในยุคต่อไป

สรุปว่า ไม่ว่าชาวปกาเกอญอ เมอท่า จะเลือกรับศาสนาคริสต์ด้วยเหตุผลใดก็ตาม ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการในการปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ท่ามกลางกระแสแห่ง การเปลี่ยนแปลงที่ไม่เคยหยุดนิ่งนี้ โดยใช้ศาสนาเป็นหนทางหนึ่งในการก้าวเข้าสู่โลกทุนนิยมในปัจจุบัน ประเด็นที่น่าสนใจในการรับคริสต์ศาสนาก็คือ การรับคริสต์ศาสนาทำให้ชาวบ้านต้องเชื่อมโยง ผสมผสาน และจัดการกับความขัดแย้งในระบบความเชื่อและวิถีคิด ที่ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาแต่ครั้งบรรพชนของพวกเขา จนเกิดเป็นการให้ความหมายใหม่ตามบริบทสังคมวัฒนธรรมในฐานะที่เขาเป็นผู้กระทำทางสังคมแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นนอกจากนี้ก็คือ พิธีกรรมทั้งหลายที่เคยประกอบขึ้นตามความเชื่อในแบบดั้งเดิมถูกยกเลิกปฏิบัติเสียหมด ดังนั้น พิธีกรรม ซึ่งเคยเป็นเวทีในการแสดงบทบาทของผู้ชายได้หายไป กลุ่มผู้ชายจึงเลือกใช้ความเป็นคริสตชน ก้าวเข้าสู่อำนาจของทางราชการและอำนาจทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นอำนาจรูปแบบใหม่ในชุมชนยุคนี้ มาเป็นแนวทางในการแสดงบทบาทและรักษาอำนาจของตนเองให้ได้เช่นเดิม

ตรงกันข้ามกับกลุ่มผู้หญิง ซึ่งระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ระบบการผลิตแบบการทำงานและการใช้ที่ดิน ซึ่งได้รับอิทธิพลและผลกระทบจากการปรับตัวทางวัฒนธรรมนี้ ทำให้ชุมชนเริ่มก้าวสู่ยุคสมัยใหม่ ซึ่งเป็นยุคที่พวกเขาต้องเผชิญกับความทันสมัย การผลิตเชิงพาณิชย์ การแบ่งแยกทางชนชั้นอุดมการณ์ใหม่ในระบบการศึกษา การต่อสู้ดิ้นรนที่เข้มข้นขึ้น ผู้หญิงจึงดำรงชีวิตอยู่อย่างลำบากมากขึ้น บทบาททางการผลิตแบบเดิมของพวกเธอ ไม่ได้ได้รับผลผลิตมากพอที่จะหล่อเลี้ยงสมาชิกในครัวเรือนได้ สถานภาพทางสังคมของเธอจึงเริ่มด้อยลงเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ชาย ความพลีชีพนั่นเอง ทำให้ผู้หญิงเป็นรองในความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างเพศในยุคนี้ ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์หญิงชายในระบบการผลิตอย่างมีอากาฬลึกยิ่งขึ้นต่อไป

ยุคการผลิตเชิงพาณิชย์ (พ.ศ. 2521- ปัจจุบัน)

บรรดาแม่เรือนล้าให้ฟังถึงเรื่องราวเมื่อครั้งก่อตั้งมูลนิธิพัฒนาโครงการหลวงว่า

“...ตอนที่โครงการหลวงเข้ามานั้น ทำให้ตัวเองได้มีโอกาสเห็นรถยนต์คันใหญ่ๆ เป็นครั้งแรก... ได้เห็นผักและดอกไม้แปลกๆ ที่ไม่เคยเห็นบนดอยมาก่อน เคยเห็นอยู่บ้างที่บ้านภาค คนเมืองเขาขายกัน แต่ไม่คิดว่าจะมาปลูกบนดอยได้ ตอนนั้น ไม่กล้ากินหรอกเพราะใส่ยามาก จึงเอาไปขายอย่างเดียว... อีกอย่างก็คือมีน้ำใช้ แต่ต้องหาเงินต่อท่อให้น้ำไหลมาถึงบ้านเลย สบายและไม่ต้องเดินไปหาบไปตักให้เหนื่อย เสียขายน้อยตรงที่น้ำไม่สะอาด ใช้กินไม่ได้ จึงต้องเดินไปตักน้ำที่บ่อน้ำเพื่อเอาไว้กินอยู่ดี... ที่ชอบที่สุดก็คือ ไฟฟ้า เพราะมีไฟฟ้านี้เอง ทำให้ได้ดูโทรทัศน์...”

บริบทสังคม-วัฒนธรรม

หลังจากชาวปกากะญอหมู่บ้าน เเมอท่า หันมารับคริสตศาสนา และตั้งหมู่บ้านขึ้นอย่างเป็นทางการได้ระยะหนึ่ง 'ศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลเชียงใหม่' ¹³ องค์การพัฒนาเอกชนภายใต้งานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิก ได้เข้าไปทำงานสงเคราะห์และพัฒนาในหมู่บ้าน เเมอท่า สืบเนื่องมาจากการวางรากฐานด้านศาสนา และการพัฒนาบุคคลากรในรูปฆราวาสแพรวธรรม เช่น ครูคำสอน ซึ่งคณะเบธารามได้วางรากฐานเตรียมไว้แล้ว

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2522 ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ซึ่งเป็นโครงการส่วนพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือและพัฒนาชาวเขาโดยเฉพาะ ให้สมดังพระราชดำริที่ว่า “ช่วยเหลือชาวเขาให้ช่วยตนเองในการปลูกพืชที่มีประโยชน์ และมีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น” ได้ดำเนินการขยายพื้นที่การพัฒนาชาวเขาให้ครอบคลุมมากขึ้น จึงก่อตั้งศูนย์ฯ ขึ้นในเขตหมู่บ้าน เเมอท่า ตั้งอยู่ด้านตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้านในเนื้อที่ 250 ไร่ และมีพื้นที่ปฏิบัติการของศูนย์ฯ ทั้งหมด 68,000 ไร่ ครอบคลุม 433 ครอบครัว 2,647 คน ใน 11 หมู่บ้าน ในตำบลแม่วีน อำเภอแม่วาง ประกอบด้วยหมู่บ้านปกากะญอ 9 หมู่บ้าน และหมู่บ้านม้ง 2 หมู่บ้าน

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงนั้น มีวัตถุประสงค์หลักๆ ในการถ่ายทอดความรู้ทางด้าน การเกษตรสมัยใหม่เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรแก่ชาวบ้าน นอกจากนี้ ยังมีการชักจูงและสนับสนุนให้มีการลดพื้นที่ปลูกฝิ่น โดยการใช้พืชพาณิชย์เข้ามาแทนที่ และปลูกจิตสำนึกใน

¹³ องค์การพัฒนาเอกชน ดำเนินงานภายใต้ฝ่ายงานสังคมของสภาพระศาสนจักรคาทอลิก ตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. 2518 มีลักษณะการดำเนินการและเป้าหมายในงานสงเคราะห์พัฒนา ทั้งในระดับโครงสร้าง การศึกษา และจิตสำนึก โดยใช้มิติศาสนธรรมเป็นหลัก

เรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติและความเป็นคนไทยเช่นเดียวกับคนพื้นราบด้วย ทั้งนี้เป็นเช่นเดียวกับการทำงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงในพื้นที่อื่นๆ ซึ่งมีได้ดำเนินการกับชาวบ้านตามลำพัง หากได้รับความร่วมมือและช่วยเหลือในด้านต่างๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ได้รับความร่วมมือจากสถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้ (มหาวิทยาลัยแม่โจ้ในปัจจุบัน) เป็นผู้ดำเนินงานและสนับสนุนด้านการประสานงาน มีสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทสนับสนุนการคมนาคมและการพัฒนาแหล่งน้ำ กรมพัฒนาที่ดินให้การสนับสนุนด้านการพัฒนาที่ดินและอนุรักษ์ดินและน้ำ และกรมส่งเสริมการเกษตรสนับสนุนด้านส่งเสริมการเกษตร เป็นต้น

ปัจจุบันศูนย์พัฒนาโครงการหลวงเปลี่ยนชื่อเป็น 'มูลนิธิศูนย์พัฒนาโครงการหลวง..... มหาวิทยาลัยแม่โจ้' ซึ่งมีหน้าที่ส่งเสริมชาวบ้านด้านการเกษตร กล่าวคือ มีการส่งเสริมให้ชาวบ้านในพื้นที่พัฒนาของมูลนิธิฯ ปลูกผัก ได้แก่ ผักสลัด แครอท ต้นหอมญี่ปุ่น กระเทียมต้น ชุกินี และพาร์สเลย์ ปลูกไม้ดอกเมืองหนาว ได้แก่ แกลดิโอลัส ปลูกไม้ผลเมืองหนาว ได้แก่ แอปเปิล สาลี่ ท้อ พลับ บ๊วย ทับทิม และเสาวรส และปลูกพืชไร่ จำพวกกาแฟ ถั่วเหลือง มันฝรั่ง และเก๊กฮวย โดยการให้ชาวบ้านสมัครเข้าเป็นสมาชิกในโครงการส่งเสริมการเกษตรแต่ละชนิด เรียกว่า 'ขึ้นชื่อ' เป็นสมาชิกการเป็นสมาชิกหมายถึงการได้รับสิทธิของการเบิกเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี และยาฆ่าแมลง อีกทั้งยังสามารถเข้ารับการอบรมทักษะการทำเกษตรในพื้นที่นั้นๆ ด้วย และเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิต สมาชิกยังอุ่นใจได้ว่าทางมูลนิธิฯ จะรับซื้อผลผลิตทั้งหมดของตน ทั้งนี้ มูลนิธิฯ จะจ่ายเงินให้กับชาวบ้านได้ก็ต่อเมื่อคิดหักต้นทุนของเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี และยาฆ่าแมลงออกแล้วเสียก่อน

การดำเนินงานในช่วงระยะเริ่มแรกนั้น มูลนิธิฯ ได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท จัดทำ ฝ่ายเก็บน้ำขนาดเล็ก เพื่อจัดการและแก้ไขปัญหาระง่อนน้ำที่เกิดขึ้นในชุมชนหลังจากที่ชาวบ้านเริ่มปลูกพืชพาณิชย์อย่างเข้มข้น และมีการสร้าง ถนนลูกรัง ขึ้นแทนทางเดินเท้าระหว่างหมู่บ้านเช่นเดิม เพราะรถสิบล้อที่บรรทุกดิน - หิน - ปูนต่างๆ พาคนเคลื่อนขนวนเข้าสู่หมู่บ้านเสมอ จนกระทั่ง ในปี พ.ศ. 2539-2540 ถนนลูกรังนี้ ได้กลายเป็น ถนนลาดยาง รพช. เช่นที่เห็นในปัจจุบัน นอกจากนี้ กรมส่งเสริมการเกษตรได้จัดส่งเจ้าหน้าที่ เข้าไปให้การอบรม แนะนำด้านการเกษตรแก่ชาวบ้านอีกด้วย

ในช่วงเวลาที่มูลนิธิศูนย์พัฒนาโครงการหลวง เข้าไปส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาว เเมอท่า ปลูกพืชพาณิชย์นั่นเอง 'ศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนชาติเชียงใหม่' ก็ยังคงทำงานพัฒนาในบ้าน เเมอท่า อย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2525 ศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนชาติเชียงใหม่ ได้เริ่มทบทวนแนวทางการทำงานที่ผ่านมา และได้เริ่มก้าวเข้าสู่ยุคสมัยของการใช้ 'แนวศาสนาวัฒนธรรม' เป็นแนวทางในการทำงานอย่างเต็มรูปแบบ โดยมีนโยบายเพื่อพัฒนาคนครบถ้วนทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การตัดสินใจ ศาสนา และวัฒนธรรม สนับสนุนองค์กรประชาชนให้มีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหา เพื่อนำไปสู่การช่วยเหลือระหว่างประชาชนในคุณค่าด้านวัฒนธรรมและศาสนา ทำการศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรม

ร่วมกับชาวบ้านเพื่อจะได้เห็นคุณค่าและนำไปปฏิบัติได้ในชีวิตจริง และสร้างความสัมพันธ์ในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างชุมชน โดยมีพื้นฐานการเป็นเพื่อนพี่น้อง (เจริญ, 2540 : 9-10) เห็นได้ชัดเจนว่าในทุกเป้าหมายระดับมิติและบทบาทของศาสนาวัฒนธรรม ทั้งในฐานะที่เป็นส่วนหลักและส่วนส่งเสริมสนับสนุน

นอกจากนี้ ยังมีงานประสานงานเพื่อช่วยเหลือและพัฒนาเยาวชนสตรีในพื้นที่ อันได้แก่ ช่วยคัดเลือกเยาวชนสตรีที่ยากจนเข้ามาเรียนหรือฝึกอาชีพในโรงเรียนและสถาบันต่างๆ และช่วยประสานเครือข่ายเยาวชนในเขตพื้นที่การทำงานของคุณัยฯ ซึ่งเข้าไปใช้ชีวิตในเมือง เพื่อเสริมเนื้อหาทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคมเมืองและการปรับตัวในชุมชนเมืองอีกด้วย

ในปัจจุบัน หมู่บ้าน เเมอท่า เป็นหมู่บ้านปกากะญอขนาด 88 หลังคาเรือน ถือเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่แห่งหนึ่ง¹⁴ ตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นระยะทางประมาณ 30 กิโลเมตร ซึ่งใน ปัจจุบันมีประชากรรวม 413 คน เป็นผู้หญิง 208 คน และเป็นผู้ชาย 205 คน ¹⁵ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นวงศาคณาญาติและมีความใกล้ชิดสนิทสนมไปมาหาสู่กันอยู่เป็นประจำ บ้าน เมาท่า ตั้งอยู่บนไหล่ดอยในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติแม่ขาน-แม่วาง ทางทิศตะวันตกของจังหวัดเชียงใหม่ (ดูแผนที่ 2.2 : หน้า 53) ในบริเวณที่เป็นพื้นที่ป่ากึ่งลมใหญ่ ป่าก่าตาแคโด) เดิมนั่นเอง (ในแผนที่ 2.1) บ้านเรือนส่วนใหญ่ ตั้งอยู่ค่อนข้างหนาแน่นในบริเวณพื้นที่ด้านตะวันตกฝั่งตรงข้ามกับโบสถ์คาทอลิก ซึ่งเป็นพื้นที่ดอนบริเวณกว้างเหมาะสำหรับสร้างบ้านอยู่อาศัย มีบ้างบางส่วนกระจายอยู่บริเวณพื้นที่ด้านตะวันตกของถนนในบริเวณเดียวกับโบสถ์คาทอลิก และใกล้เคียงกับที่นาชลประทาน (เหมืองฝาย) ของหมู่บ้าน (ดูแผนที่ 2.3 : หน้า 54)

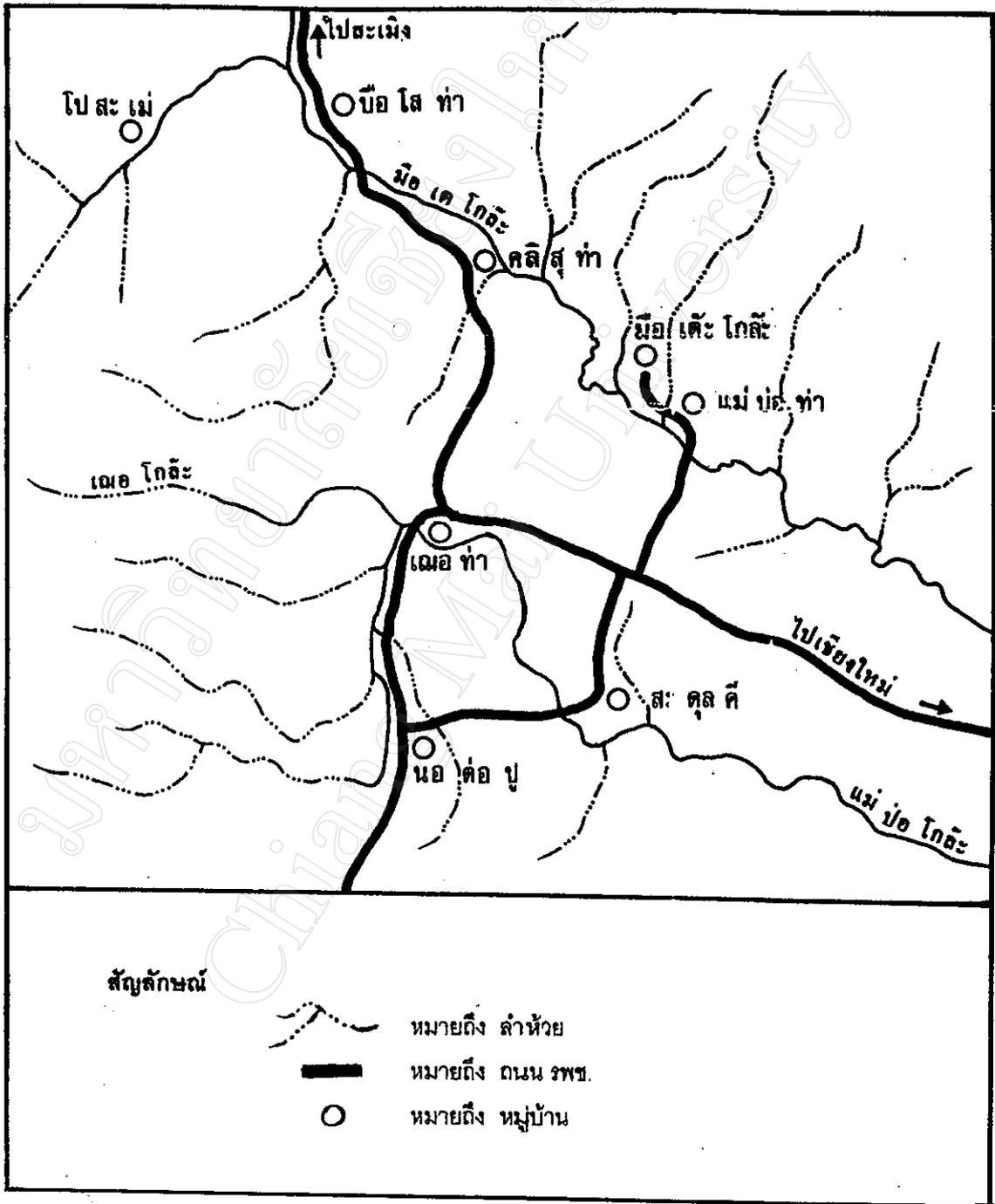
บริบททางเศรษฐกิจและการผลิต

แม้ว่าเศรษฐกิจในชุมชน เมาท่า จะก้าวเข้าสู่เศรษฐกิจแบบทุนนิยมอย่างเต็มตัวแล้วในยุคนี้ หาก 'ข้าว' ก็ยังคงถือเป็นผลผลิตหลักสำหรับสำหรับชาว เมาท่า เช่นเดียวกันกับชุมชนชาวนาทั่วไป ปัจจุบัน หมู่บ้าน เมาท่า มีพื้นที่สำหรับทำนา 336 ไร่ ไร่ รายล้อมหมู่บ้านทางตะวันตกและใต้ของโบสถ์คาทอลิก เลาะเรื่อยไปจนถึงอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้าน สะดุดคี มีพื้นที่ทำไร่หมุนเวียนอยู่เพียง 14 ไร่

¹⁴ ที่กล่าวว่า เมาท่า 'เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่' นั้น เพราะผู้เขียนเปรียบเทียบขนาดของหมู่บ้าน เมาท่า กับวิธีการตั้งหมู่บ้านในแบบดั้งเดิมของชาวปกากะญอ ซึ่งมักปรากฏว่าหมู่บ้านแต่ละแห่งจะมีขนาดเล็ก ประกอบด้วยบ้านเรือนเพียง 5-15 หลังคาเรือนเท่านั้น

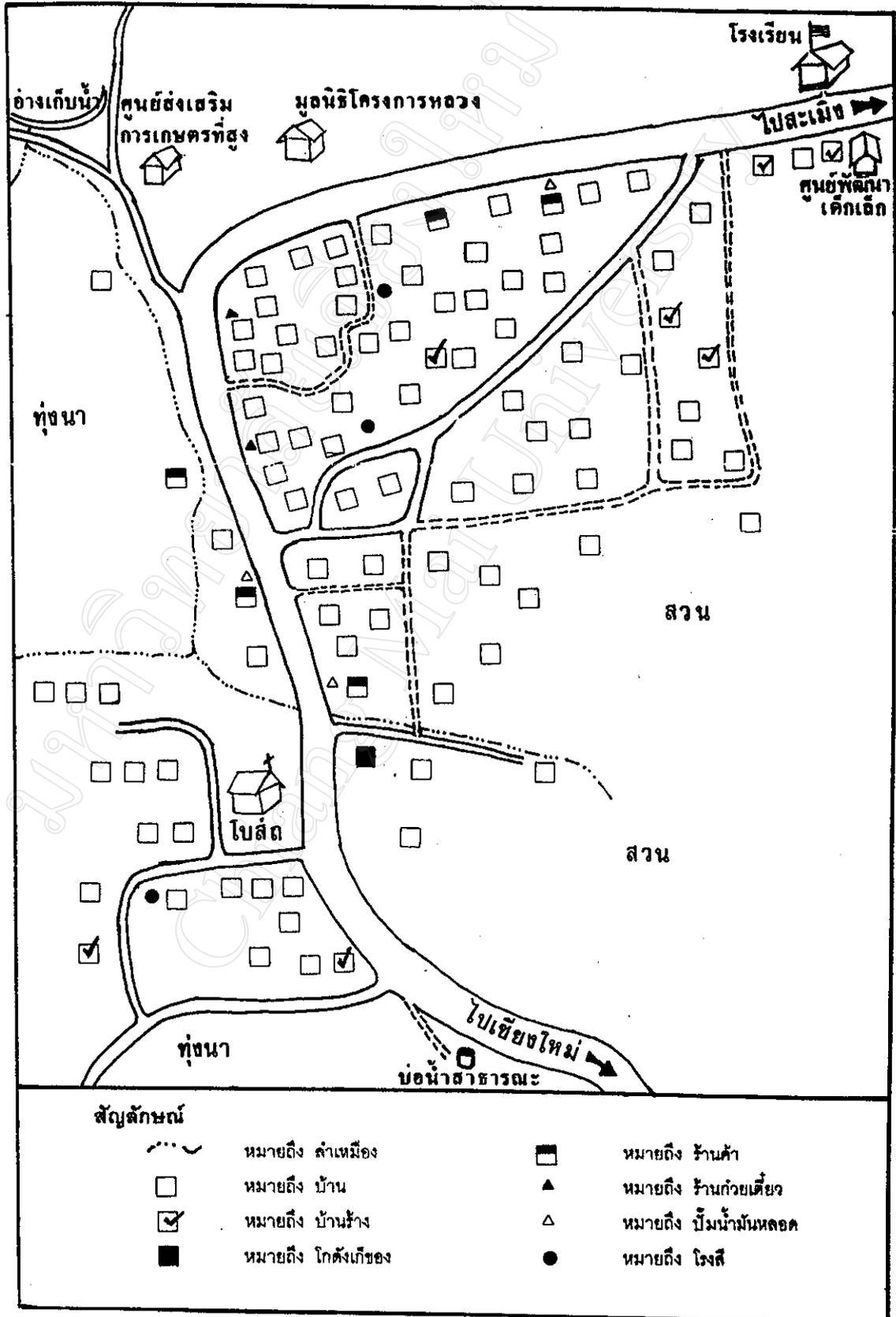
¹⁵ ในความเป็นจริงแล้ว จำนวนประชากรทั้งหมดของหมู่บ้านจะมีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละช่วงเวลาของปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนประชากรที่ออกไปแสวงหาประสบการณ์และงานนอกหมู่บ้าน การไปอาศัยในหมู่บ้านของญาติข้างเคียงที่ต้องการแรงงานไปช่วยเหลือ และการออกจากหมู่บ้านเพื่อเข้าสู่ระบบการศึกษาในระดับที่สูงกว่าที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ในที่นี้เป็นจำนวนประชากรที่ผู้เขียนรวบรวมในช่วงเวลาที่ผู้เขียนอยู่ในหมู่บ้าน (พ.ศ. 2541 - 2542)

แผนที่ 2.2 แสดงบริเวณที่ตั้งพื้นที่ศึกษาและหมู่บ้านใกล้เคียง

ที่มา แผนที่ของกรมแผนที่ทหาร 2519 (เปลี่ยนแก้ไขชื่อตามการเรียกของชาวปกากะญอ)

แผนที่ 2.3 แสดงรายละเอียดหมู่บ้าน เมอท่า ในปัจจุบัน

ตามไหล่เขาโดยรอบหมู่บ้าน และมีพื้นที่ทำสวน 359 ไร่ ซึ่งอยู่บริเวณทางตะวันออกของโบสถ์คาทอลิก ถัดเลยจากบริเวณที่เป็นบ้านเรือน ไปจนถึงอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้าน *มือเต๊ะโก๊ะ* เลยทีเดียว (ดูแผนที่ 2.2 และ 2.3 ประกอบกัน)

นอกจากข้าวที่เป็นผลผลิตหลักแล้ว ยังมีดอกไม้เมืองหนาวอีกหลายอย่าง จำพวกดอกกลิลลี่ ดอกเบญจมาศ และดอกแกลดิโอลัส (ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า 'ดอกแก้ด') ซึ่งมูลนิธิพัฒนาโครงการหลวง เข้ามาส่งเสริมในหมู่บ้าน และปัจจุบันผลผลิตเหล่านี้ กลายมาเป็นระบบการผลิตหลักควบคู่ไปกับการทำนาเลยก็ว่าได้ ทั้งนี้เพราะ การปลูกพืชพาณิชย์ของชาวบ้านในเวลานี้ ถือเป็นที่มาของรายได้หลักที่เป็นเงินสดให้กับครัวเรือนผู้ผลิตเป็นอย่างมากทีเดียว

เจ้าหน้าที่มูลนิธิพัฒนาโครงการหลวงเล่าให้ฟังว่า ยุคแรกของการปลูกพืชพาณิชย์นั้น มูลนิธิฯ สนับสนุนให้ปลูกผัก เช่น ผักสลัด ผัก กระหล่ำปลี ฯลฯ อุปสรรคข้อใหญ่ที่พบในหมู่บ้านก็คือ ชาวบ้านขาดทักษะในการปลูกพืชพันธุ์ใหม่ที่ไม่รู้จักคุ้นเคยมาก่อน ไม่มีองค์ความรู้ใดๆ ในอดีตมาช่วยในการปลูกพืชพันธุ์นี้ แม้ว่าทางมูลนิธิฯ จะจัดอบรมเทคนิควิธีการและให้ความรู้เกี่ยวกับพืชพันธุ์ใหม่ๆ นี้แล้วก็ตาม อีกทั้งปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง ก็เป็นสิ่งแปลกใหม่สำหรับชาวบ้าน โชคดีอยู่บ้างที่การปลูกผักที่ล้มลุกคลุกคลานในช่วงแรกนี้ มูลนิธิฯ รับผิดชอบในผลผลิตทั้งหมด ชาว *เมอท่า* จึงเริ่มให้ความสนใจกันมากขึ้นเรื่อยๆ

จากงานศึกษาวิจัยของมูลนิธิฯ ในเวลาต่อมา พบว่าภูมิอากาศและภูมิประเทศในบ้าน *เมอท่า* เหมาะสมกับการปลูกไม้ดอกเมืองหนาวมากกว่าการปลูกผัก ทางมูลนิธิฯ จึงได้ขยายการส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวบ้านปลูกไม้ดอกเพิ่มขึ้นจากที่ปลูกด้วย ไม้ดอกเมืองหนาวที่นำมาสนับสนุนก็คือ ดอกเบญจมาศ ดอกแกลดิโอลัส และดอกกลิลลี่ หลังจากที่ชาว *เมอท่า* ได้ทดลองปลูกดอกไม้เมืองหนาวไปได้ระยะหนึ่ง ก็พบว่า การปลูกไม้ดอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งดอกแกลดิโอลัส ได้ราคาดีกว่าการปลูกผัก นั่นหมายความว่าชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นมากกว่าแต่ก่อน ประกอบกับการดูแลรักษา ก็ไม่มีรายละเอียดยุติหรือการจัดการที่ยุ่งยากซับซ้อนมากนัก อีกทั้งยังสามารถปลูกได้ตลอดปีในพื้นที่ที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ และเมื่อได้ผลผลิตแล้ว ทางมูลนิธิฯ ก็จะคัดซื้อตามคุณภาพที่กำหนด ส่วนผลผลิตดอกไม้ที่มีคุณภาพไม่ถึงมาตรฐานของมูลนิธิฯ นั้น ยังสามารถนำขายให้กับพ่อค้ารายย่อยคนอื่นๆ ในตลาดดอกไม้ได้อีกด้วย ที่น่าสนใจที่สุดสำหรับชาว *เมอท่า* ก็คือ ชาวบ้านสามารถขยายพันธุ์ เพื่อให้ได้หัวพันธุ์ของดอกไม้ได้ด้วยตัวเองจากพันธุ์ที่ขอเบิกจากมูลนิธิฯ ทำให้สมาชิกที่ขึ้นชื่อกับมูลนิธิฯ เบิกเมล็ดพันธุ์ลดลง เพราะใช้เมล็ดพันธุ์ที่ตนเองเพาะมาปลูกมากขึ้น จึงมีรายได้เหลือเพิ่มขึ้นเมื่อมูลนิธิฯ หักค่าใช้จ่ายตอนนำผลผลิตไปขายคืนกับมูลนิธิฯ นอกจากนี้ ชาวบ้านยังให้เหตุผลของการเลือกปลูกดอกไม้จำพวกดอกแกลดิโอลัสหรือดอกกลิลลี่ ในแง่มุม ที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจว่า 'ชอบปลูกดอกไม้มากกว่า เพราะแม้ว่าจะเป็นช่วงที่ราคาตกมากๆ ดอกไม้พวกนี้ ก็ยังขายได้บ้างอย่างน้อยยังได้ทุนคืน ไม่เหมือนกับสมัยปลูกผักช่วงใดราคามลผลผลิตตกต่ำ ผู้ปลูกแทบจะตายตกไปตามกันเพราะจะขาดทุนย่อยยับทีเดียว'

มูลนิธิฯ เข้าไปในหมู่บ้านพร้อมๆ กับโครงการพัฒนาบนที่สูงอย่างเต็มรูปแบบ ด้วยการนำระบบการผลิตชนิดใหม่ ซึ่งให้ผลผลิตที่ชาวบ้านกินไม่ได้แต่ขายได้เงิน ทำให้ชาวบ้านจึงจำต้อง "ซื้อกิน" แทน "เก็บกิน" เช่นแต่ก่อน ประกอบกับระบบเศรษฐกิจเป็นแบบทุนนิยม 'เงิน' จึงถือเป็นรายได้หลักและเป็นที่มาของเกียรติยศและอำนาจในรูปแบบใหม่ จึงเกิดเป็นลักษณะการดำเนินชีวิตแบบใหม่ภายใต้วิถีการผลิตใหม่ โดยมีความเจริญด้านสาธารณูปโภคคอยให้การสนับสนุน ส่งเสริม หมู่บ้านเมอท่า ในปัจจุบันจึงมีลักษณะของสวนดอกไม้สลับนาข้าวในฤดูฝน มีต้นกาแฟให้เห็นในไร่ข้าว และมีพลับ อะโวคาโด ท้อ และบ๊วยเติบโตอยู่ในสวนของชาวบ้าน พวกเขาพึ่งพารายได้จากพืชพาณิชย์ และเริ่มเปลี่ยนไร่-นาและสวนให้กลายเป็นสวนดอกไม้และไร่ผลไม้เมืองหนาว

ด้วยความเข้มข้นของการผลิตนี้เอง สิ่งที่เกิดตามมาคือความสับสนและความขัดแย้งในชุมชนว่าด้วยเรื่อง 'การใช้ที่ดิน' ทั้งนี้เพราะ ผู้ที่สามารถขึ้นชื่อเป็นสมาชิกของมูลนิธิฯ และทำการผลิตเชิงพาณิชย์ตามที่มูลนิธิฯ สนับสนุนได้ ต้องเป็นผู้ที่มีที่ดินเป็นของตนเอง ประกอบกับเครื่องล่อใจ ซึ่งได้แก่ 'รายได้ที่เป็นตัวเงิน' ทำให้ชาว เมอท่า พวกเขาพากันก้าวเข้าสู่กระบวนการผลิตอย่างเต็มตัว ทั้งนี้เพราะสวนผักและสวนดอกไม้ คือที่มาและความมั่นคงของรายได้ที่เป็นเงินสด และสวนผลไม้เมืองหนาวนั้น เป็นหลักฐานแสดงต่อเจ้าหน้าที่รัฐว่าพวกเขาได้ทำมาหากินบนที่ดินผืนดังกล่าวมานาน จนกระทั่งต้นไม้ให้ผลผลิตแล้ว มิใช่บุกเบิกถางไร่ใหม่แต่อย่างใด นั่นคือความมั่นคงในการถือครองที่ดินผืนนี้ต่อไปชั่วลูกหลาน อย่างไรก็ตาม ที่ดินเหล่านี้กำลังเสื่อมโทรมลงไปทุกวันๆ เพราะพื้นที่แต่ละตารางนิ้วของมันผ่านการรับใช้เจ้าของเพื่อทำการผลิตอย่างเข้มข้น คุ่มค่า มาปีแล้วปีเล่า จนแทบจะไม่เหลือคุณค่าอะไรในดินอีกแล้ว

นอกจากนี้ ผลจากการปรับตัวต่ออำนาจรัฐที่เข้ามาในชุมชน ทำให้ชาว เมอท่า ติดกับดักของการให้หลักกฎหมายในการควบคุมพื้นที่ ภายใต้แนวคิดกรรมสิทธิเอกชนในพื้นที่ทำกินของชุมชนอย่างไม่มีตัว ดังนั้น แนวคิดเรื่องสิทธิการใช้เหนือพื้นดินแต่เดิมค่อยๆ หายไปจากวิถีปฏิบัติของชาว เมอท่า ปรากฏไว้แต่การล้อมรั้ว (ไรลด์) พื้นที่ทำกินทุกผืน พื้นที่บ้านทุกหลัง เหมือนต้องการประกาศให้เจ้าหน้าที่รัฐรู้ว่า 'ตนเองครอบครองที่ดินผืนนี้อยู่มานานแล้ว' และประกาศให้ชาวบ้านด้วยกันรู้ว่า 'ครัวเรือนของตนมีที่ดินในครอบครองมากเพียงใด' ด้วย ที่สวน (ไร่ไรลด์) ในอดีตที่เพียงแต่ปลูกผักสวนครัวบริเวณบ้าน จึงต้องล้อมรั้วเพราะเกรงวัว-หมูหรือไก่จะเข้าไปเหยียบย่ำให้เสียหาย จึงกลายมาเป็น ไร่ไรลด์ ที่แปลว่า สวนผลไม้เมืองหนาวซึ่งล้อมรั้วเพื่อประกาศกรรมสิทธิครอบครองไปโดยปริยาย ทำให้เห็นว่า ที่ดินทำกิน เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดในยุคนี้

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันเมื่อพื้นที่เพาะปลูกมีขนาดจำกัดลง และจำนวนประชากรกลับเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกปี ส่งผลให้การถือครองที่ดินของแต่ละครัวเรือนมีขนาดเล็กลงเรื่อยๆ ประกอบกับข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่ชาวบ้านได้รับ ทำให้รู้ว่า ที่ดินที่ตนและเครือญาติครอบครองใช้ หากไม่เคยมีใครเป็นเจ้าของแต่เพียงผู้เดียวนั้น มีมูลค่าเพิ่มขึ้นทุกขณะเมื่อเวลาผ่านไป สิ่งนี้กระตุ้นให้เกิดความต้องการ

กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลมากขึ้น ชาวบ้านผู้มีอำนาจซื้อในเมืองมาก ก็พยายามแลกซื้อที่ดินจากชาวบ้านผู้ที่ยากจนกว่ามาสะสมในครอบครอง ถึงแม้ว่าจะยังไม่มีเอกสารสิทธิ์รับรอง การเป็นเจ้าของที่ดินอย่างเป็นทางการด้วยผืนที่ดินทั้งหมดอยู่ในเขตป่าสงวนก็ตาม จะเห็นได้ว่า บัจเจกชนนิยมเป็นระบบคุณค่าแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในชุมชน ชาว เมอท่า ไม่กล้าร้องขอทำกินในผืนดินของเพื่อนบ้านที่ทิ้งไว้ร้างอีกต่อไป หากจำเป็นก็ต้องหาเงินสดจำนวนหนึ่งไปแลกเช่าใช้ทำกิน เป็นต้น

นอกจากอิทธิพลของอำนาจในการจัดการทรัพยากรของรัฐ ทั้งที่เกี่ยวกับการใช้ที่ดิน และที่สนับสนุนการผลิตเชิงพาณิชย์ให้กับชาวบ้าน เมอท่า แล้ว อิทธิพลจากระบบเศรษฐกิจแบบ ตลาดที่แทรกเข้าไปในชุมชนพร้อมๆ กับโครงการพัฒนา การศึกษา ความเจริญทันสมัย ฯลฯ ทำให้อุดมการณ์บริโภคนิยมแพร่เข้าไปในชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ด้วย เกิดการแข่งขันกันเพื่อเข้าถึงที่มาและความมั่นคงของรายได้ที่เป็นตัวเงิน และแข่งขันกันเพื่อบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยต่างๆ ที่กลายมาเป็นวิถีชีวิตแบบใหม่ของสังคมชาวเขา ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ ตู้เย็น หรือรถจักรยานยนต์ เป็นต้น

บริบทความสัมพันธ์ทางสังคม

ความแตกต่างทางชนชั้นในชุมชน ที่เริ่มปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง เมื่อชุมชนก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นการรับคริสต์ศาสนาหรือการเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ดังนั้น ในสภาพการณ์ที่ชุมชนก้าวเข้าสู่กระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์เต็มตัว และใช้ระบบกรรมสิทธิ์ในการจัดการที่ดินส่วนตัวเช่นปัจจุบัน ความแตกต่างทางชนชั้นจึงปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การแบ่งแยกกลุ่มครัวเรือนตามฐานะทางเศรษฐกิจ โดยการแบ่งตามการถือครองที่ดิน คือคนรวยมีที่ดินมาก และคนจนไม่มีที่ดินหรือมีที่ดินน้อยจนไม่สามารถนำมาทำการใดๆ ให้ได้ผลผลิตที่เพียงพอต่อการบริโภคภายในครัวเรือนนั้น ไม่ได้เป็นเกณฑ์ในการวัดความมั่งคั่งหรือรายได้เสมอไปอีกแล้ว เนื่องจากชาวบ้านในหมู่บ้านไม่ได้พึ่งพารายได้จากภาคเกษตรเป็นหลักเพียงอย่างเดียว ในการดำรงชีวิตอีกต่อไป ถึงแม้ว่าการมีที่ดินมากในสมัยก่อน อาจเป็นพื้นฐานสำหรับการมีรายได้ที่เป็นเงินสดในปัจจุบัน แต่ก็มีชาวบ้านอีกบางกลุ่มที่อดีตมีฐานะยากจน ไม่มีที่ดินทำกิน หากเมื่อตนเองหรือลูกมีความสามารถทำงานภายนอกชุมชน และมีรายได้ที่เป็นเงินสดอย่างสม่ำเสมอ พวกเขาก็กลายมาเป็นคนที่มีความฐานะดีหรือฐานะปานกลางได้ในปัจจุบัน และจากการสอบถามชาวบ้านในชุมชนพบว่า พวกเขาใช้ 'รายได้ที่เป็นเงินสด อันหมายถึงอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสต่างๆ' มาเป็นเกณฑ์ในการวัดฐานะทางเศรษฐกิจในหมู่บ้าน การศึกษาคั้งนี้ ผู้เขียนจึงใช้ทั้งขนาดในการครอบครองที่ดินและรายได้ที่เป็นตัวเงินเป็นเกณฑ์ ในการจำแนกฐานะทางเศรษฐกิจ โดยแยกออกเป็น 5 กลุ่มครัวเรือนด้วยกัน อันได้แก่ กลุ่มครัวเรือนไร้ที่ดิน กลุ่มครัวเรือนฐานะยากจน กลุ่มครัวเรือนฐานะปานกลาง กลุ่มครัวเรือนฐานะร่ำรวย และกลุ่มครัวเรือนนายทุน

ตาราง 2.1 แสดงจำนวนครัวเรือนและขนาดการถือครองที่ดิน
จำแนกประเภทครัวเรือนตามฐานะทางเศรษฐกิจ

ประเภทครัวเรือน	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ (%)	ขนาดที่ดินเฉลี่ย (ไร่/ครัวเรือน)			รวม
			ไร่	นา	สวน	
ครัวเรือนไร้ที่ดิน	6	6.8	-	-	-	-
ครัวเรือนฐานะยากจน (1-5 ไร่)	38	43.2	6	77	57	140
ครัวเรือนฐานะปานกลาง (6-10 ไร่)	20	22.7	8	69	115	152
ครัวเรือนฐานะร่ำรวย (11-20 ไร่)	20	22.7	-	150	138	288
ครัวเรือนนายทุน (20+ ไร่)	4	4.6	-	70	49	159
รวม	88	100	14	366	359	739

ที่มา : จากการสัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไปของชาวบ้านในหมู่บ้าน จำนวน 88 หลังคาเรือน ระหว่างพ.ศ. 2541-2542

ตาราง 2.2 แสดงจำนวนรายได้ รายจ่าย และหนี้สินที่เป็นตัวเงินเฉลี่ยต่อปี ต่อครัวเรือน
จำแนกประเภทครัวเรือนตามฐานะทางเศรษฐกิจ

ประเภทครัวเรือน	(จำนวน)	รายได้ (บาท)	รายจ่าย (บาท)	หนี้สิน (บาท)
ครัวเรือนไร้ที่ดิน	6	16,466	16,215	1,235
ครัวเรือนฐานะยากจน	38	25,532	26,321	2,384
ครัวเรือนฐานะปานกลาง	20	31,950	30,967	2,550
ครัวเรือนฐานะร่ำรวย	20	50,560	49,952	7,350
ครัวเรือนนายทุน	4	78,350	51,652	6,756

ที่มา : จากการสัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไปของชาวบ้านในหมู่บ้าน จำนวน 88 หลังคาเรือน ระหว่างพ.ศ. 2541-2542

จากตาราง 2.1 และ 2.2 ข้างบน แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในการถือครองที่ดินและความสามารถในการเข้าถึงรายได้ที่เป็นเงินสดของชาวบ้าน ซึ่งพบความไม่เท่าเทียมกันอย่างมากในปัจจุบัน ครัวเรือนไร้ที่ดิน คิดเป็นร้อยละ 6.8 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด แม้จะดูว่ามีจำนวนไม่มากนักโดยเปรียบเทียบ หากการดำเนินชีวิตบนดอยสูง ซึ่งการผลิตหลักยังคงเป็นการทำไร่บนที่ดินในครอบครัว

การไม่มีที่ดินทำกินถือเป็นปัญหาสำคัญสำหรับพวกเขาทีเดียว นอกจากนี้ ยังพบว่าเงื่อนไขที่ทำให้ครัวเรือนเหล่านี้ ไม่มีที่ดินทำกินเป็นเพราะ 'ได้แบ่งที่ดินที่เคยมี เป็นมรดกให้กับลูกๆ ไปหมดแล้ว' ครัวเรือนชาวนาไร่ที่ดินนี้ จึงประกอบด้วย 'คนแก่' ที่ไม่สามารถเป็นแรงงานรับจ้างในตลาดแรงงานได้อีกต่อไป ต้องดำรงชีวิตด้วยการเก็บหาของกินตามธรรมชาติ หรือรอการจุนเจือจากลูกหลานญาติมิตรเท่านั้น

ครัวเรือนฐานะยากจน ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 43.2 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด มีที่ดินทำกินเฉลี่ยเพียงครัวเรือนละ 3-4 ไร่เท่านั้น ประกอบกับเงื่อนไขของความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำ ที่พบว่าพื้นที่นาและที่สวนในบริเวณที่ สมาชิกของครัวเรือนยากจนครอบครองอยู่นี้ เป็นที่ดินที่ต้องพึ่งพาน้ำฝนตามธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ เพราะอยู่นอกระบบเหมืองฝายและทางไกลลำน้ำธรรมชาติ (ส่วนใหญ่สมาชิกในกลุ่มครัวเรือนยากจนนี้ เป็นผู้ที่ยอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในบ้าน เมอท่า เมื่อไม่นานมานี้ จึงไม่สามารถหักล้างทางพงใต้ที่ดินอุดมสมบูรณ์เช่นแต่ก่อนแล้ว) ที่ดินผืนเล็กๆ และยังขาดความอุดมสมบูรณ์ของพวกเขา จึงไม่อาจเปลี่ยนไปปลูกพืชพาณิชย์ได้ มีบางครัวเรือนที่พยายามจะปรับที่ดินให้มาปลูกไม้ผลเมืองหนาว แต่ก็ยังไม่ได้ผล เพราะไม่มีเงินทุนสำหรับปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง โอกาสและการเข้าถึงระบบการผลิตเชิงพาณิชย์จึงยากเต็มที

สำหรับครัวเรือนปานกลาง **ครัวเรือนฐานะปานกลาง** ซึ่งมีอยู่ประมาณร้อยละ 22.7 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด และมีจำนวนการถือครองที่ดินโดยเฉลี่ยประมาณครัวเรือนละ 8 ไร่ เป็นกลุ่มครัวเรือนที่จัดได้ว่าสามารถทำการผลิตข้าว ได้ผลผลิตสำหรับใช้ยังชีพในครัวเรือนอย่างเพียงพอ และสามารถเข้าถึงการเป็นสมาชิกของมูลนิธิโครงการหลวง อันนำไปสู่การปลูกพืชพาณิชย์นอกฤดูกาลผลิตได้อีกด้วย ในขณะที่ **ครัวเรือนรวยและครัวเรือนนายทุน** ซึ่งมีอยู่รวมกันเพียงประมาณร้อยละ 27.3 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด กลับเป็นผู้ครอบครองที่ดินทำกินกว่าร้อยละ 60 ของพื้นที่ทำกินทั้งหมดในหมู่บ้านทีเดียว และไม่เพียงแต่พวกเขาสามารถครอบครองที่ดินเป็นจำนวนมากเท่านั้น หากผืนดินที่ครัวเรือนในสองกลุ่มนี้ครอบครอง ยังเป็นผืนน่าน้ำฝนที่อุดมสมบูรณ์ นาน้ำห้วยธรรมชาติที่ชุ่มชื้นตลอดปี และเป็นผืนนาชลประทานที่มีน้ำจากลำเหมืองชลประทานหล่อเลี้ยงตลอดฤดูแล้งอีกด้วย นอกจากนี้ การครอบครองเฉพาะที่นาคิดเป็น 10 ไร่ต่อครัวเรือน ทำให้พวกเขามี ข้าว พอกินและเหลือพอจะจุนเจือให้กับญาติมิตรได้ตลอดปีทีเดียว โดยยังไม่นับผลผลิตทางการเกษตรอื่นๆ ที่จะได้จากพื้นที่สวนซึ่งถือครองอยู่อีกมากมายด้วย

นอกจากที่ดินและเงินสด ที่สมาชิกในครัวเรือนฐานะร่ำรวยมีอยู่ในมือมากมายแล้ว ชาวเมอท่า กลุ่มนี้ ยังมี 'โอกาส' ที่เข้าถึงการศึกษา การพัฒนา และการสงเคราะห์ของโครงการพัฒนาจากองค์กรต่างๆ ทั้งของรัฐและเอกชนอยู่ในมืออีกด้วย จึงดูเหมือนว่า สมาชิกในครัวเรือนฐานะร่ำรวยนี้ จะเป็นผู้ที่ 'โชคดี' กว่าสมาชิกคนอื่นๆ ในชุมชน อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างทางชนชั้นนี้ มิได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งในชุมชนเท่าใดนัก ด้วยว่าสมาชิกในครัวเรือนร่ำรวยนี้ ประกอบด้วยกลุ่มชนชั้นผู้นำ แต่เดิมและกลุ่มผู้อาวุโส ซึ่งครอบครองปัจจัยการผลิตแต่เดิมอย่างมากมายอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน

หรือแรงงาน ดังนั้น เมื่อระบบการผลิตเปลี่ยนไป คนกลุ่มนี้จึงปรับเปลี่ยนสู่ระบบใหม่ได้อย่างรวดเร็ว เพราะมีฐานปัจจัยการผลิตสนับสนุนอยู่แล้ว

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น เกิดมาจากการแย่งชิงทรัพยากรน้ำ เพื่อใช้ในการผลิตพืชพาณิชย์นอกฤดูกาลผลิต ที่มีปริมาณน้ำใช้บนดอยน้อยลง แม้ว่าจะมีระบบเหมืองฝายขนาดเล็กใช้ในหมู่บ้านแล้ว แต่เมื่อถึงฤดูแล้งที่ต้องผลิตพืชนอกฤดูกาลอย่างจริงจัง ปรากฏว่าฝายขนาดเล็กนั้น ไม่สามารถให้น้ำกับสมาชิกผู้ใช้น้ำได้ตามต้องการ ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุ 2 ประการคือ 1) เหมืองฝายมีขนาดเล็ก น้ำที่เก็บในแต่ละปีจึงมีจำนวนไม่มากพอที่จะระบายลงสู่ที่ดินของสมาชิกผู้ใช้น้ำทั้งหมดได้ และประการที่ 2) ก็คือ การผลิตเชิงพาณิชย์นี้เป็นการผลิตตามใจตลาด ทำให้เกิดการผลิตในช่วงเวลาเดียวกันเป็นจำนวนมาก จึงจำเป็นต้องแย่งน้ำกันใช้ในช่วงเวลาเดียวกันที่มีการผลิตนั่นเอง ความขัดแย้งดังกล่าว ก่อให้เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวกในชุมชนออกเป็นผู้เป็นสมาชิกเหมืองฝาย ที่ล้วนแต่เป็นพี่น้องกับกลุ่มกรรมการเหมืองฝาย และสมาชิกคนอื่นๆ ที่ไม่ได้ใช้น้ำจากลำเหมืองเลย ความขัดแย้งนี้ แม้จะไม่ก่อให้เกิดความรุนแรงใดๆ ก็ตาม หากก็สะท้อนให้เห็นถึงสภาพที่ไม่สมานฉันท์ของชุมชนอีกต่อไป

สำหรับกิจกรรมของศูนย์สังคมพัฒนาซึ่งเน้นกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาทั้งหมู่บ้าน และชุมชน โดยผ่านการอบรมให้การศึกษา นั้น เป็นการอบรมในประเด็นย่อยๆ เช่น ศาสนา ผู้นำ หรือ เศรษฐกิจและสังคมเป็นส่วนใหญ่ จึงพบว่า กลุ่มผู้ชายมีโอกาสที่จะเข้าร่วมศึกษาอบรมและเข้าร่วมงานกับศูนย์ฯ มากกว่ากลุ่มผู้หญิง ด้วยเหตุผลว่าผู้หญิงไม่สามารถร่วมมือกับศูนย์ฯ ได้ในวัน-เวลาที่กำหนด (เนงเยาว์, 2541 : 133) หรือในบางโอกาสที่กลุ่มผู้หญิงเข้าไปมีส่วนร่วมในการอบรมต่างๆ พวกเธอก็จะกลายเป็นผู้รับฟังเพียงอย่างเดียว ไม่ได้แสดงความคิดเห็นต่อกลุ่มแต่อย่างใด ทั้งนี้เป็นเพราะกรอบทางวัฒนธรรมที่ไม่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้มีบทบาทในพื้นที่สาธารณะนั่นเอง ในระหว่าง ปี พ.ศ. 2527-2528 ทางศูนย์ฯ จึงได้ดำเนินการทำงานในรูปแบบใหม่ โดยจัดให้มีการศึกษาอบรมแบบแยกกลุ่มหญิง-ชายขึ้นมาแทน กลุ่มแม่บ้านในชุมชนปกาเอะญอตามที่ตั้งๆ ภายใต้การทำงานของศูนย์ฯ จึงเกิดขึ้นมาในช่วงเวลานี้

ในขณะเดียวกัน 'กลุ่มแม่บ้าน' บ้าน *เดอท่า* ซึ่งจัดตั้งอย่างเป็นทางการภายใต้การอบรมแนะนำของศูนย์สังคมพัฒนา ประกอบด้วยกลุ่มผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว เริ่มมีสมาชิกเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยกิจกรรมหลักๆ ของกลุ่ม ได้แก่ การออมทรัพย์ ตั้งกองทุนหมุนเวียน และกิจกรรมทางศาสนา เช่น การสวดภาวนาในเทศกาลต่างๆ และสร้างถ้ำพระแม่มาลีในหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลและมีความต้องการ เป็นต้น การออมทรัพย์ของสมาชิกในกลุ่ม และการตั้งกองทุนหมุนเวียนให้สมาชิกได้ขอกู้ยืม เพื่อใช้ในการลงทุนของครอบครัว โดยมีระยะเวลากู้ยืมถึง 1 ปี ด้วยดอกเบี้ยเพียงร้อยละ 1 บาทต่อเดือนเท่านั้น เป็นประโยชน์สำหรับสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างยิ่ง เพราะสมาชิกสามารถนำเงินที่กู้ยืมได้นี้ มาลงทุนการผลิตเชิงพาณิชย์ หรือลงทุนในกิจกรรมอื่นๆ ซึ่งพบว่า มีสมาชิกกลุ่มแม่บ้านหลายคนได้สิทธิกู้ยืมเงินจากกลุ่ม ไปลงทุนทำร้านค้าพาณิชย์ในหมู่บ้านด้วย

นอกจากนี้ การร่วมประชุมกลุ่มแม่บ้านกับทางราชการ การประชุมกลุ่มกับเจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ การสวดภาวนาและการร่วมสร้างถ้ำพระแม่มาลีในหมู่บ้านอื่นๆ ตลอดจนการเดินทางไปแนะนำเกี่ยวกับการจัดการกลุ่มแม่บ้านให้กับกลุ่มแม่บ้านในหมู่บ้านที่เพิ่งจะตั้งกลุ่ม ล้วนทำให้สมาชิกของกลุ่มแม่บ้านใน *เมอท่า* มีโอกาสเดินทางออกจากชุมชนตนเอง เพื่อไปแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้เกี่ยวกับการออมทรัพย์และการจัดการกองทุนหมุนเวียนกับผู้หญิงปกากะญอต่างหมู่บ้านอีกด้วย การเดินทางออกนอกหมู่บ้านที่มากขึ้นนี้เอง ทำให้พวกเขาได้รับความรู้และได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ จากภายนอกชุมชนมากขึ้น ประกอบกับการศึกษาที่เธอได้รับจากระบบการศึกษาแบบใหม่ ทำให้พวกเขาสามารถเข้าถึงความรู้สมัยใหม่ได้มากขึ้น ด้วยเธอตระหนักว่า ในยุคปัจจุบันที่เธอไม่สามารถใช้ความรู้เก่าๆ ในไร่หมุนเวียนได้อีกแล้วนั้น ความรู้สมัยใหม่นี้ จะช่วยให้เธอเข้าถึงอำนาจและสถานภาพทางสังคมได้เช่นเดิม

ขณะที่บรรดาผู้ชาย ผู้เป็นหัวหน้าครัวเรือนและเป็นตัวแทนครอบครัวเข้าร่วมอบรม ความรู้และวิธีการในการปลูกพืชพาณิชย์กับมูลนิธิพัฒนาโครงการหลวง และได้รับความรู้ในการผลิตสมัยใหม่มากมาย เมื่อเข้าร่วมเป็นสมาชิกของมูลนิธิฯ แล้ว บรรดาผู้ชายกลุ่มนี้ ก็จะเป็นแรงงานหลักในการทำการผลิตพืชพาณิชย์ในที่นาที่สวนอย่างแข็งขัน กลุ่มผู้หญิง ซึ่งเคยมีบทบาทในการผลิตแบบดั้งเดิมได้เปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้ช่วยที่เข้มแข็งและยอมโอนอ่อนตาม ทั้งนี้ เพราะไม่มีความรู้ในพืชพาณิชย์สมัยใหม่นั้นเอง อย่างไรก็ตาม โดยภาพรวมของความสัมพันธ์ทางการผลิตของผู้หญิงชายในชุมชน *เมอท่า* แล้ว มิได้เห็นภาพของผู้หญิงที่ด้อยลงแต่อย่างใด ทั้งนี้ อาจเนื่องจากว่าผู้หญิงแม้จะสูญเสียพื้นที่ในการผลิตในไร่ไป หากเธอยังพยายามแสวงหาพื้นที่ทางเศรษฐกิจและสังคมอื่นๆ เช่น การมีบทบาทในกลุ่มแม่บ้าน บทบาททางการค้า การรับจ้างแรงงานที่ได้เงินสดเข้าบ้าน หรือการเลือกทำการผลิตในไร่เช่นเดิม ด้วยการเรียนรู้จากสามีในการผลิตพืชพาณิชย์ จนกระทั่งสามารถทำการผลิตได้เองเข้ามาทดแทน

สรุปว่า นโยบายรัฐและโครงการพัฒนาต่างๆ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่แสดงความปรารถนาดีต่อชาวปกากะญอด้วยกันทั้งนั้น ในการจะยกระดับคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ของพวกเขาให้ดีขึ้นนี้ ทำให้ชาวปกากะญอบ้าน *เมอท่า* ได้มีโอกาสก้าวเข้าสู่โลกของการศึกษาและโลกของคนเมืองมากขึ้น ประกอบกับกลไกเศรษฐกิจแบบตลาดและอุดมการณ์ที่แปลกใหม่จากสังคมเมือง ทั้งอุดมการณ์บริโภคนิยมและปัจเจกชนนิยมที่เข้าไปแทรกแซงในชุมชน จนทำให้เกิดการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ และจากวิถีการดำรงชีวิตที่เรียบง่ายไปสู่การดำรงชีวิตในแบบใหม่ตามแบบสังคมเมือง

ความแตกต่างทางชนชั้นก็ดี ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านก็ดี การแย่งใช้ทรัพยากรน้ำก็ดี เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นและชาวบ้านในชุมชนต้องปรับตัวแก้ไขให้ได้ ในขณะเดียวกัน การให้ความหมายกับอุดมการณ์บริโภคนิยมของชาวบ้านและการแข่งขันทางวัตถุ เพื่อยกระดับตัวเองและครอบครัวตามระบบ

คุณค่าใหม่ ที่เห็น 'เงิน' เป็นสิ่งที่แสดงถึงเกียรติยศและอำนาจรูปแบบใหม่ของชุมชน ทำให้ถึงที่สุดแล้ว ชุมชนก็เดินหน้ามุ่งสู่กระแสทุนนิยมอย่างเต็มรูปแบบ

แม้จะเห็นว่าความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยุ่งเหยิง วิธีการผลิตแบบใหม่ที่ต้องลองผิด-ลองถูก และการปรับตัวทางวัฒนธรรมเพื่อคงไว้ซึ่งชาติพันธุ์ของตนเองไว้ยากลำบากมากขึ้น หากในส่วนของความสัมพันธ์หญิงชายแล้ว ทั้งสองเพศต่างก็ได้รับผลกระทบจากการปรับตัวของชุมชนเท่าๆกัน 'ได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากโครงการต่างๆ เสมอกัน' และได้รับโอกาสทางสังคมอย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น 'สิ่งที่น่าสนใจจึงอยู่ที่ว่า แต่ละเพศจะสามารถใช้ความรู้ของตนในการปรับตัวต่อสถานการณ์ดังกล่าวได้ดีเพียงใด' และในระหว่างการปรับตัวนี้ ทั้งสองฝ่ายทำความเข้าใจและให้ความหมายต่อการปรับเปลี่ยนไปของความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างไร

สรุป

ความเป็นมา และพัฒนาการของความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างหญิงชายในพื้นที่ศึกษา ในบริบทที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตลอดเวลาต่างๆ ที่ผ่านมา แบ่งตามช่วงเวลาหลักๆ ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญขึ้นภายในชุมชนออกเป็น สาม ยุคได้แก่

1.) **ยุคก่อตั้งหมู่บ้าน** ในยุคนี้ เป็นยุคที่ชุมชนยังคงเชื่อถือในความเชื่อดั้งเดิมตามวัฒนธรรมของตนอยู่ การดำเนินชีวิตต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการตั้งหมู่บ้าน การทำมาหากิน หรือการแก้ปัญหาเกี่ยวกับความเจ็บไข้ได้ป่วยของคนในชุมชน ล้วนต้องอาศัย 'อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ' ในการให้การดูแล ค้ำครอง ปกป้อง-รักษา และช่วยเหลือบรรเทาให้สิ่งเลวร้ายต่างๆ ผ่านพ้นไปได้ โดยการประกอบ 'พิธีกรรม' เพื่อจัดการให้สิ่งเลวร้ายต่างๆ ผ่านไปอย่างสงบสันติ ในเวทีพิธีกรรมดังกล่าว จะจำกัดไว้เฉพาะสมาชิก 'ผู้ชาย' เท่านั้น ผู้ชายจึงมี 'พิธีกรรม' เป็นพื้นที่ในการแสดงบทบาทของตน ในขณะที่ผู้หญิง ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ทางการผลิตเป็นสำคัญ พวกเธอเองจึงมีความรู้ความสามารถในการจัดการและควบคุมการผลิตดังกล่าวอย่างดี เพื่อพยุกรักษาและคงไว้ซึ่งความอยู่รอดของชุมชน พื้นที่ทางการผลิต จึงเป็นเสมือนพื้นที่ทางสังคมที่ผู้หญิงแสดงออกถึงบทบาทของตนเองอย่างเต็มที่เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม แม้จะดูเหมือนว่าผู้หญิงและผู้ชายในชุมชนจะแบ่งแยกพื้นที่ในการแสดงบทบาทและอำนาจของแต่ละฝ่ายออกจากกัน ทว่า ทั้งพิธีกรรมและการผลิตต่างก็เื้อ้อำนวยประโยชน์ต่อกัน และเกื้อกูลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ความอยู่รอด และความสงบสุขของชุมชนทั้งสิ้น ความสัมพันธ์ทางสังคมของทั้งสองเพศ จึงแสดงออกอย่างเท่าเทียมกันเสมอมา

2.) **ยุครับคริสต์ศาสนา** ซึ่งการเผยแพร่ศาสนาของบาทหลวงมิชชันนารี ตะวันตกและโครงการพัฒนาต่างๆ เข้าไปในชุมชน จนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีคิดและการดำเนินชีวิต ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการในการปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างเข้มแข็งท่ามกลางกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เคยหยุดนิ่งนี้ โดยใช้ศาสนาเป็นหนทางหนึ่งในการ

ก้าวเข้าสู่โลกทุนนิยมในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม คริสตศาสนาที่เข้าไปทดแทนความเชื่อดั้งเดิมนั้น ทำให้พิธีกรรมตามวัฒนธรรมดั้งเดิมทั้งหลายถูกยกเลิกปฏิบัติเสียหมด และเมื่อพิธีกรรม ซึ่งเคยเป็นที่ทางในการแสดงบทบาทของผู้ชายหายไป พวกเขาก็ได้เลือกใช้ความเป็นคริสตชนของพวกเขาในการติดต่อสัมพันธ์กับกลไกของรัฐ ที่เข้ามาในหมู่บ้านในช่วงเวลาดังกล่าวพอดี การเป็นตัวแทนของเจ้าหน้าที่ของรัฐภายใต้บทบาทของผู้ใหญ่บ้านหรือกรรมการหมู่บ้าน รวมทั้งการเป็นผู้นำคริสตชนหรือคู่มือสอน ทำให้กลุ่มผู้ชายสามารถเข้าถึงอำนาจในรูปแบบใหม่ อันได้แก่อำนาจที่เป็นทางการโดยสามารถรักษาสถานภาพทางสังคมของตนไว้ต่อไป ตรงกันข้ามกับกลุ่มผู้หญิง ซึ่งพื้นที่ทางการผลิตของเธอ ไม่ได้สะดวกสบายเช่นแต่ก่อน ความยากลำบากในการเก็บหาของป่าในภาวะที่ถูกปิดล้อมพื้นที่โดยรัฐ การปลูกข้าวไร่ในพื้นที่เดิมทำให้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน ประกอบกับการถ่ายโอนสิทธิการใช้ที่ดิน ซึ่งเคยอยู่ภายใต้การตัดสินใจและอำนาจของเธอ กลับกลายเป็นระบบกรรมสิทธิ์ที่สมาชิกผู้ชายในครัวเรือนถือครองได้ง่ายกว่า เป็นต้น ผลผลิตจากบทบาทหน้าที่ของเธอ ที่ไม่สามารถหล่อเลี้ยงครัวเรือนและชุมชนได้อย่างแต่ก่อน ทำให้สถานภาพของเธอในสังคมเริ่มคลอนแคลนลงเรื่อยๆ ดังนั้นความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างเพศหญิงและชาย จึงเริ่มไม่เท่าเทียมเช่นเดิม อย่างไรก็ตาม ด้วยทัศนคติที่ดีต่อผู้หญิงของคริสตศาสนาและโอกาสทางการศึกษาที่พวกเขาได้รับ จึงเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่จะทำให้พวกเขาสามารถรับมือกับสิ่งที่เกิดขึ้น ภายใต้บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงในยุคต่อไปได้เป็นอย่างดี

3.) **ยุคการผลิตเชิงพาณิชย์** ในยุคนี้ ชาว เเมอท่า ต้องเผชิญหน้ากับนโยบายรัฐ และโครงการพัฒนาต่างๆ ที่ไหลบ่าเข้าไปในชุมชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของพวกเขา ให้ดีขึ้นตามมาตรฐานของ 'การพัฒนาตามแบบของประเทศไทย' ทำให้ชาวปากแคะญ้อบ้าน เมาท่า มีโอกาสก้าวเข้าสู่โลกของการศึกษาและโลกของคนเมืองมากขึ้น ประกอบกับกลไกเศรษฐกิจแบบตลาด และอุดมการณ์ที่แปลกใหม่จากสังคมเมือง ทั้งอุดมการณ์บริโภคนิยมและปัจเจกชนนิยมที่เข้าไปแทรกแซงในชุมชน จนทำให้เกิดการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ และจากวิถีการดำรงชีวิตที่เรียบง่ายไปสู่การดำรงชีวิตในรูปแบบใหม่ตามแบบสังคมเมือง ถึงแม้ว่าชุมชนจะต้องพบกับปัญหาต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างทางชนชั้น ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน การแย่งใช้ทรัพยากรน้ำ การแข่งขันทางวัตถุเพื่อยกระดับตัวเอง และครอบครัวยึดตามระบบคุณค่าใหม่ จนทำให้การเป็นอยู่และการดำรงชีวิตลำบากยากแค้นขึ้น การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตและการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างเพศเพื่อรักษาบทบาทและสถานภาพของตนเองเอาไว้ จึงเป็นสิ่งทีสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการปรับตัวของชุมชน เพื่อรับมือและต่อกรกับปัญหาต่างๆ อย่างถึงที่สุด สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงการไม่ยอมจำนนของมนุษย์ในการดำรงชีวิตนั่นเอง